

TREBALL TÈCNIC

Buidatge de dades de les víctimes de la Guerra civil i la dictadura franquista a Tarragona, i valoració de l'estat de conservació de les sepultures i de les fosses existents al municipi

Dra. Esther Gutiérrez Escoda
e.gutierrezescoda@gmail.com

2024

Un encàrrec de:

Generalitat de Catalunya – Departament de Justícia i Qualitat Democràtica- Direcció
General de Memòria Democràtica

Contracte: JU-2024-257

SUMARI

1. INTRODUCCIÓ	4
1.1. Presentació	4
2. METODOLOGIA	4
2.1. Els arxius i les fonts documentals	4
2.2. Revisió de fons bibliogràfiques.....	5
2.3. El treball de camp	5
2.4. La base de dades.....	6
2.5. Digitalització dels fons documentals i l'arxiu digital	6
3. EL CONTEXT HISTÒRIC I LA CRONOLOGIA.....	8
3.1. La sanitat pública i militar a Tarragona.....	8
3.2. La repressió a rereguarda i a la postguerra.....	10
3.3. Els cementiris de Tarragona	10
4. LES VÍCTIMES	15
4.1. Tipologia i descripció dels diferents fons consultats	15
4.2. Archivo Histórico Nacional	16
4.3. Arxiu Històric de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla.....	17
4.4. Arxiu Central de l'Audiència Provincial de Tarragona	19
4.5. Les víctimes de la rereguarda	24
4.6. Les víctimes de la dictadura	27
5. ELS ESPAIS D'INHUMACIÓ	28
5.1. Tipologia i descripció dels diferents fons consultats	28
5.2. Arxiu Històric de Sant Pau i Santa Tecla.....	28
5.3. Arxiu del Jutjat de Primera Instància de Tarragona	35
5.5 Valoració actual dels espais d'inhumació	41

6. ELS RESULTATS	44
6.1 La base de dades, La Savinosa i l'arxiu digital.....	44
6.2. El cementiri i el treball de camp	46
6.3. Proposta d'actuacions	46
7. FONTS CONSULTADES.....	49
Arxius	49
Bibliografia	49
Entrevistes.....	50
Pàgines web.....	50
ANNEXOS	51
Annex 1. Llista alfabètica de les noves víctimes documentades	51
Annex 2. Quadre de classificació i inventari de l'Arxiu Digital	66
Annex 3. Recull fotogràfic	67
Annex 4. Base de dades	71

1. INTRODUCCIÓ

1.1. Presentació

La Generalitat de Catalunya, a través de la Direcció General de Memòria Democràtica, del Departament de Justícia, Drets i Memòria, va encarregar aquest treball tècnic amb l'objectiu de recollir en una base dades les víctimes de la Guerra Civil i la dictadura franquista a Tarragona, així com també conèixer la localització i l'estat de conservació de les fosses on van ser inhumades aquestes víctimes dins del municipi.

2. METODOLOGIA

L'estructuració d'aquesta memòria s'ha confeccionat a partir de 6 capítols o apartats diferenciats. El primer capítol és a mode d'introducció. En el segon s'explica la metodologia emprada en aquesta recerca. El tercer es una contextualització en l'espai i el temps. El quart capítol fa una breu menció a les víctimes. El cinquè apartat estudia els diferents espais d'inhumació, i finalment el sisè valora els resultats obtinguts un cop finalitzat el treball d'investigació. L'estructura d'aquest treball també inclou l'apartat de fonts consultades i els annexos pertinents per fer més comprensible la recerca aquí presentada.

2.1. Els arxius i les fonts documentals

La metodologia emprada en aquesta recerca ha estat principalment la consulta de fonts primàries. És a dir, s'ha fet el buidatge documental dels arxius que podien salvaguardar les dades d'aquelles persones que van morir a Tarragona capital, pels fets derivats de la Guerra Civil i de la dictadura franquista. S'han consultat els inventaris d'un total de 13 arxius. No obstant això, cal dir que la majoria d'arxius, no han donat cap referència al tema d'estudi aquí presentat:

- Archivo General Militar de Ávila
- Archivo Militar de Guadalajara
- Archivo Militar de Segovia
- Archivo General Histórico de Defensa
- Archivo General de la Administración
- Arxiu del Bruc
- Arxiu Montserrat Terradellas i Macià
- Arxiu Històric de Tarragona
- Arxiu Històric Municipal de Tarragona

Els arxius que sí han donat informació rellevant han estat, l'Arxiu Històric del Hospital de Sant Pau i Santa Tecla (AHSPT), i el Archivo Histórico Nacional (AHN), ambdós online. També l'Arxiu del Jutjat de Primera Instància de Tarragona (AJPI), i l'Arxiu Central de l'Audiència

Provincial de Tarragona (AAPT). Referent a aquest últim arxiu, cal esmentar que es va decidir per aquest i no pel Registre Civil, perquè vam entendre que la informació que aportava al treball de recerca, era molt més interessant. Per exemple, en el cas dels soldats morts a La Savinosa, i en l'informe mèdic detallat de les defuncions. S'han inclòs sempre que ha estat possible, les víctimes provingudes dels combats, bombardeigs, refugiats de guerra, soldats finats als diferents establiments sanitaris militars, així com les víctimes de les repressions a rereguarda primer, i franquista després.

2.2. Revisió de fons bibliogràfiques

La bibliografia existent relacionada amb el tema que ens ocupa, a estat cabdal a l'hora de contextualitzar la recerca. Si bé es cert que s'ha treballat amb bibliografia referent a la història de Tarragona ciutat (1931-1950), cal dir que també, s'han consultat les memòries escrites de dos persones sanitàries que treballaren a La Savinosa durant la Guerra Civil. Per una banda, les memòries del Dr. Ricardo Solá Carrió, i per l'altre banda els escrits de la infermera militar Anna Pibernat Caner.

2.3. El treball de camp

L'objectiu del treball de camp ha estat valorar la conservació de les sepultures i de les fosses existents al municipi. No obstant això, abans de iniciar el treball, i amb la intenció de facilitar les tasques de recerca, es va decidir consultar en primer lloc, la pàgina web del cementiri de Tarragona¹, donat que ofereix un localitzador/buscador de sepultures. També s'ha treballat sobre sis plànols antics, datats de la primera meitat del segle XX, procedents de l'AHSPT. S'inclouen igualment, els plànols realitzats per l'arquitecte Zaragoza Albi, responsable de les reformes que es van dur a terme dintre del recinte del cementiri en època franquista. La idea inicial ha estat la de comprovar, si van haver moviments de terra o altres tipus d'arranjaments, susceptibles d'interès en aquesta recerca.

En aquest sentit, val a dir que s'han estudiat un total de 6 projectes d'arranjament urbanístic realitzats entre els anys 1943 i 1967, dintre del cementiri². No obstant això, aquesta tipologia documental no ha aportat cap informació relacionada amb la recerca. Per una banda, sovint són documents de tipus administratiu i comptable. Per altra banda, aquestes reformes es van realitzar en alçada (aixecament de nous pisos de nínxols allà on eren en origen). Dit altrament, els projectes de l'arquitecte Zaragoza Albi, no aporten cap informació al tema d'estudi.

Altrament, s'han fet dues entrevistes a dues persones empleades en actiu (administrativa i encarregat). També a un treballador que ja fa un parell d'anys que es va jubilar (enterraments). En aquest sentit, la idea principal fou la d'entrevistar al treballador que comptés amb més anys de permanència i experiència en el lloc de treball. Les posteriors visites *in situ*, han permès la localització i ubicació exacte de les zones d'inhumació del cementiri de Tarragona en l'època d'estudi.

¹ Cementiri de Tarragona: <<http://www.cementiritarragona.cat/>>

² ARHSPT. Expedients: 1657-95 (1943), 1840-98 (1951), 2007-103 (1953), 1841-98 (1956), 2016-103 (1966) i 2020-104 (1967).

2.4. La base de dades

Aquest treball partia de la base de dades del buidatge del Cost Humà, del Cens de Persones Desaparegudes i de la Recerca Documental Històrica. La base de dades comptava inicialment amb un total de 1.494 persones enregistrades, encara que faltaven moltes dades per emplenar. Per exemple, la causa de la mort, el lloc de defunció, l'espai d'inhumació... Depenent de la informació que anaven proporcionant les diferents tipologies documentals, s'han obert nous camps a la base de dades, consensuats amb la DGMD, amb la voluntat de facilitar el bolcatge posterior al Fons de Fosses de la Guerra Civil i de la dictadura franquista, i al Cost Humà de la Guerra Civil. Aquesta ampliació i revisió, s'annexa al treball en una base de dades.

Aquest fet es justifica perquè, al no haver un camp adient, s'havia d'introduir la informació a l'espai reservat a les «observacions», fet que complicava la introducció de les noves dades i la posterior lectura. Dir també, que els nous camps es localitzen a l'apartat *Inhumació* i a l'apartat *Font de referència*. Igualment, s'ha ampliat l'apartat ja existent anomenat *Llibres d'Inhumació* amb l'esment «Registres del Cementiri». La següent imatge permet visualitzar la introducció de les noves pestanyes esmentades a la base de dades.

Inhumació					
Municipi de la Inhumació	Data inhumació	Cementiri/ indret inhumació	Document original	Id Mapes de fosses [mdcat1531]	Localització nínxol
Tarragona	25/08/1937	Municipal	P. Militar		
Tarragona	25/08/1937	Municipal	IIIa 1, 236	1022	Ossera, K, 9999. Any 1937
Tarragona	30/08/1937	Municipal	P. Militar		

Imatge extreta de la base de dades on s'observen els nous camps emprats per poder facilitar el buidatge documental.

2.5. Digitalització dels fons documentals i l'arxiu digital

Les dades aportades a aquest treball, resultants del buidatge documental dels diferents arxius que s'han consultat in situ (AAPT i AJPI), han estat digitalitzades en format JPG, i arxivades en carpetes. En quant als arxius que s'han pogut consultar via online (AHN i AHSPT), el procediment ha estat el següent: descarregar els documents amb les dades de les víctimes i com en el cas anterior, procedir al seu l'arxivament. Amb tots aquests documents personals, s'ha creat un arxiu digital que, permet amb facilitat, comprovar les dades que s'han incorporat a la base de dades.

Per cada arxiu s'ha confeccionat una carpeta, i cada carpeta ha estat inventariada per tipologia documental i per ordre cronològic. Per tant, en l'arxiu digital resultant trobarem, la carpeta anàloga a l'arxiu, i dintre d'aquesta carpeta les subcarpetes corresponents:

Carpeta / Arxiu Digital	Unitats d'instal·lació / subcarpetes
AHSPT	Dietari d'Enterraments, 1933-1943 (1 unitat d'instal·lació). Dietari d'Enterraments, 1944-1966 (1 unitat d'instal·lació). Llibre d'Entrada i Sortida de Malalts (1 unitat d'instal·lació). Registre dels Nínxols de Lloguer (1 unitat d'instal·lació). Llibreta amb relació dels nínxols de lloguer de les seccions 3, 4, 5 i 6 (1 unitat d'instal·lació). Trasllat de Restes (1 unitat d'instal·lació). Bombardejos (1 unitat d'instal·lació).
AJPI	1937 a 1939 (3 unitats d'instal·lació).
AHN	Causa General de Tarragona (1 unitat d'instal·lació).
CDMH	Marcel Basset (1 unitat d'instal·lació).
AAPT	1937-1965 (15 unitats d'instal·lació).

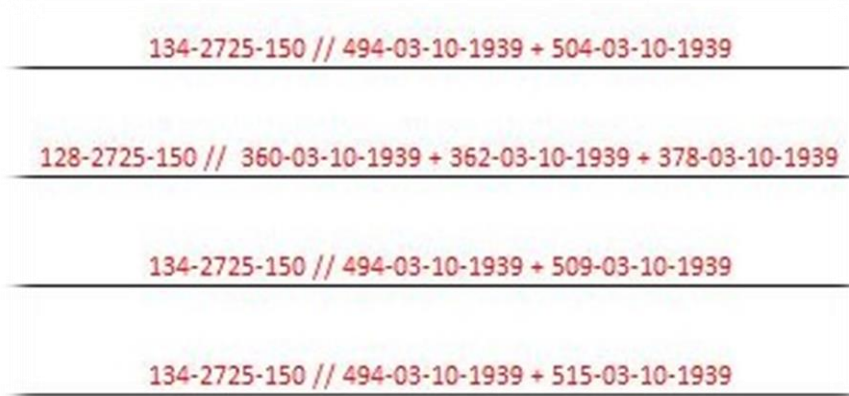
Taula. Contingut de les carpetes i subcarpetes o unitats d'instal·lació, de l'arxiu digital resultant de la recerca. Elaboració pròpia. Per tal de facilitar la consulta dels documents originals als arxius de procedència, s'ha optat per respectar la signatura arxivística, afegint un número davant per tal de poder identificar el document en l'arxiu digital que s'annexa a aquest treball. En canvi, per l'AHN, no ha estat necessari afegir a la sigla arxivística una numeració identificativa inicial, ja que en aquest cas cada document presenta una signatura arxivística correlativa que en facilita la identificació.

Quant a la numeració nova de creació pròpia (separada mitjançant un guió), té per finalitat el fet de facilitar la introducció de la informació a la base de dades. Per tant, cada document consta d'uns números separats per guions que identifiquen els següents conceptes: la meua enumeració particular, seguit de la signatura de l'arxiu d'origen. Per exemple, en el cas dels certificats mèdics de defunció (AAPT), el significat de la signatura digital és correspon amb:

⇒ **1** (numeració identificativa) **03** (codi referent al Registre Civil / Defuncions), **12** (arxivador o unitat d'instal·lació), **1941** (cronologia): **1-03-12-1941**.

Cal esmentar que, hi ha víctimes que tenen diversos documents digitalitzats procedents d'un sol arxiu, o bé d'arxius diferents. Per exemple, trobem per una banda els registres personals en el Dietari d'Enterraments (AHSPT), i els certificats mèdics de defunció per un altre (AAPT). Amb la intenció de facilitar la lectura de les signatures corresponents introduïdes a la base de dades, s'ha optat per separar els diferents arxius mitjançant el símbol «//». Mentre que, quant hi ha varies

imatges pertanyents a un sol arxiu, el símbol utilitzat ha estat «+». La següent imatge permet visualitzar la introducció dels símbols esmentats a la base de dades:

Imatge extreta de la base de dades on s'observen els símbols emprats que identifiquen les diverses imatges.

3. EL CONTEXT HISTÒRIC I LA CRONOLOGIA

Durant la Guerra Civil, la ciutat de Tarragona va patir tot un seguit de bombardejos que implicaren nombroses víctimes mortals. Des del maig de 1937, al 15 de gener de 1939, es documenten més de 140 bombardejos. Si bé la majoria de les víctimes eren personal civil: infants, dones i homes de totes les edats i condicions socials, també es documenten entre les víctimes personal militar i sanitari, encara que amb un nombre considerablement inferior³.

Tot i els bombardejos, Tarragona ciutat va romandre fins l'entrada de les tropes franquistes, a la rereguarda. Això, sumat a l'òptima xarxa portuària i viària, i a la proximitat de l'aeroport de Reus, propicià que s'establissin diversos punts sanitaris. Aquests centres acolliren els ferits de guerra traslladats des dels diferents fronts, depenent del desenvolupament de la guerra: Aragó, Ebre i Segre.

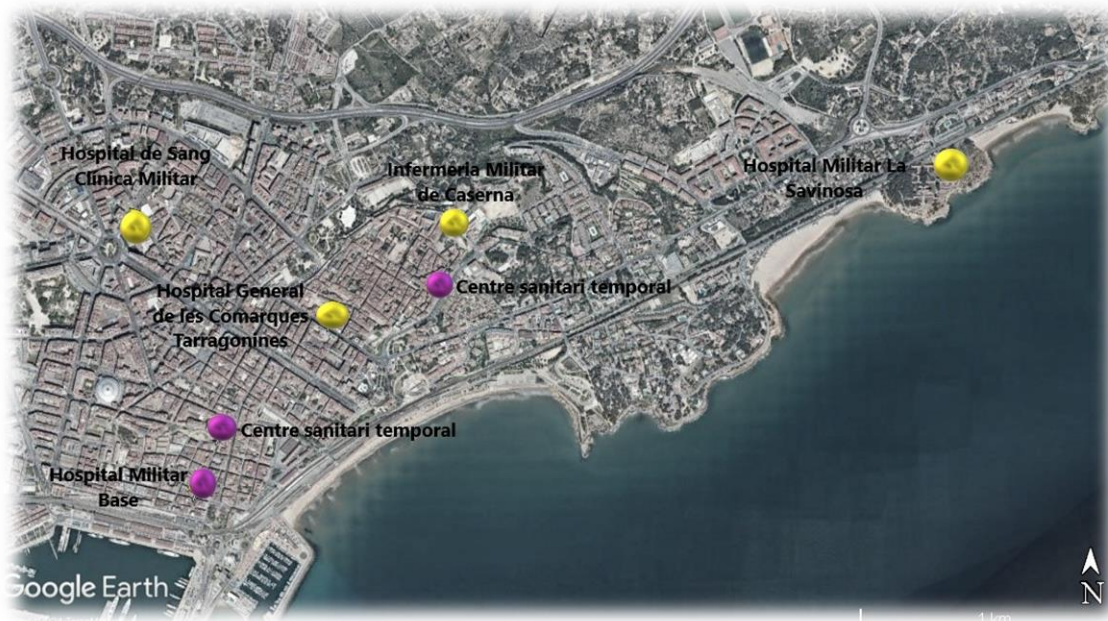
3.1. La sanitat pública i militar a Tarragona

Tot i els bombardejos, Tarragona ciutat va romandre fins l'entrada de les tropes franquistes, a la rereguarda. Això, sumat a l'òptima xarxa ferroviària, portuària i viària, i a la proximitat de l'aeroport de Reus, propicià que s'establissin diversos punts sanitaris. Aquests centres acolliren els ferits de guerra traslladats des dels diferents fronts, depenent del desenvolupament de la guerra: Aragó, Ebre i Segre.

³ Arnabat, R i Valcárcel, A (2014): "Sang vesada. Les víctimes dels bombardeigs franquistes sobre la ciutat de Tarragona". *KESSE*, 48. Cercle d'Estudis Històrics i socials Guillem Oliver, Tarragona, pp. 18-32.

En un context de revolució inicial i d'una devastadora guerra civil que s'anava complicant per moments, l'atenció sanitària i hospitalària esdevindrà un assumpte cabdal, de cara a l'atenció de les necessitats d'una població cada cop més desvalguda. Els criteris emprats per acollir ferits, malats o morts als diferents centres sanitaris, estaven relacionats amb la condició de ser personal civil o militar. Tot i això, cal dir que no sempre va ser així, donat que algunes víctimes eren ingressades a centres que no els corresponia per la seva condició⁴. Segons Arnabat i Valcárcel, els centres sanitaris tarragonins durant la Guerra Civil foren en principi 4:

- 1) Infermeria Militar de Caserna: pertanyent a la 135 BM, localitzada a la Plaça de l'Escorxador.
- 2) Hospital General de les Comarques Tarragonines: requisat per la Generalitat en el transcurs del mes de juliol de 1936. Sembla que una part de la segona planta fou destinada a personal militar.
- 3) Hospital de Sang: ubicat al carrer Estanislau Figueras, 77, També anomenat clínica militar de Tarragona.
- 4) Hospital Militar Base: localitzat al preventori de La Savinosa.

Ubicació dels centres sanitaris a Tarragona durant el període de la Guerra Civil. En color groc els centres permanents, en color lila els centres militars temporals. 1936-1939. Elaboració pròpia. Google Earth.

No obstant això, val a dir que la documentació consultada en aquesta recerca permet identificar altres establiments sanitaris, encara que de tipus transitori o temporal⁵. Aquests centres sanitaris temporals s'ubicaren respectivament al carrer dels Rebolledo números 3 i 21 (Hospital Militar Base), i a la Plaça d'en Rovellat, 3.

⁴ Per exemple, en els casos dels bombardejors. *Ibidem*.

⁵ AAPT. Defuncions, Actes. Registre Civil. 1937-1939.

3.2. La repressió a rereguarda i a la postguerra

Des dels primers dies, en ambdues zones es va deslligar una repressió que es va concretar en judicis sumaríssims i nombrosos «passejos», mot o eufemisme que van utilitzar aquells que treien de les seves cases (amb nocturnitat la majoria dels casos), als quals consideraven enemics i els portaven per a afusellar-los, normalment, a la vora de les cunetes, carreteres o a la platja, com fou el cas de Tarragona.

Aquesta situació de terror es va concentrar en els primers mesos de la contesa, i responien a un objectiu comú, l'eliminació física de l'adversari. Encara que les característiques van ser variades en les dues diferents zones. En el bàndol franquista van ser els mecanismes judicials instaurats pels rebels, i les milícies falangistes i carlistes, els que van dur a terme aquesta repressió, amb el beneplàcit i instigats per la cúpula militar.

Acabada la guerra, amb el triomf dels revoltats, els vencedors van iniciar una altra etapa de repressió, la finalitat de la qual va ser atemorir o aniquilar a tots aquells que no s'identificaven amb el nou règim⁶. A Tarragona, un cop establerta la dictadura franquista, i en tant que capital de província, s'establiren centres de reclusió, a part de la ja existent presó de Pilats.

La documentació consultada permet conèixer de primera mà la ubicació d'un dels camps de concentració més o menys estables de la ciutat. Localitzat al convent dels carmelites descalços, aquest edifici es conegut popularment com «La Punxa». Albergà a més de mil presoners, i a finals de 1939, aquest camp de concentració es convertí en «presó habilitada».

Aquest centres de confinament massius i insalubres, van comportar que moltes persones retingudes (homes, dones i criatures), emmalaltassin amb malalties infeccioses que produïren moltíssimes baixes.

Al febrer de 1939 es va promulgar la Llei de Responsabilitats Polítiques, segons la qual, no solament aquells que havien col·laborat amb el govern legal de la República podien ser condemnats, sinó també aquells que suposadament hagueren mostrat una «passivitat greu»⁷.

3.3. Els cementiris de Tarragona

A la ciutat de Tarragona es localitzen en principi dos cementiris, un catòlic i l'altre protestant de titularitat britànica, anomenat popularment: *Cementiri dels Jans*. Cal incidir en que, el cementiri catòlic consta de tres parts o espais físics diferenciats des de l'inici de la seva construcció realitzada en el transcurs del segle XIX:

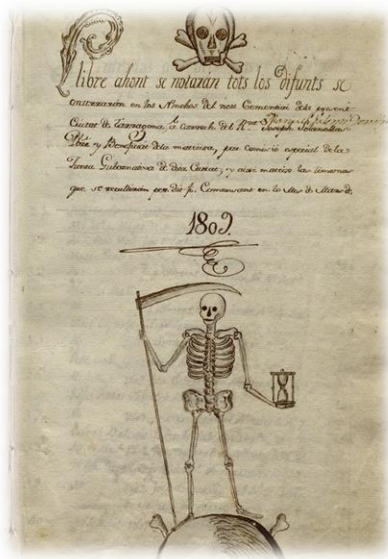
- Zona catòlica
- Zona militar
- Zona neutra (espai no beneït)

⁶ Espinosa Maestre, F. (2010): *Violencia roja y azul. España, 1936-1950*. Ed. Critica, Barcelona.

⁷ Ibidem.

Fins arribar a l'any 1809, l'antic cementiri de Tarragona (de propietat eclesiàstica), estava ubicat al costat dels murs de la catedral, als peus de la capella de Santa Tecla, i també de l'antic Hospital de Santa Tecla, on encara podem observar una creu en un dels seus carreus, a la zona del carrer de les Coques. L'augment exponencial de la població i la gravetat de l'epidèmia de febre tifoide que amenaçava la població, va provocar la mort de milers de persones, situació per la qual, l'antic cementiri es va veure del tot col·lapsat. Aquestes circumstàncies, van forçar les autoritats a donar compliment a la Reial Cèdula de Carles III de 3 d'abril de 1787, que ordenava situar els cementiris a l'exterior de les poblacions. Per a la seva construcció, es requeria l'acord entre les autoritats civils i eclesiàstiques i s'establí la ineludible condició de traslladar-los a les rodalies de les poblacions, en espais ventilats i distants de les cases del veïnat.

La iniciativa es va impulsar des de la Junta de Corregiment de la ciutat, encapçalada pel seu corregidor Joan Smith, i estava avalada per l'arquebisbe i el capítol de la Catedral, als quals corresponia pagar la meitat del cost de la compra. L'altra meitat corresponia a l'ajuntament, però la Junta va avançar-ne els diners. Finalment, es va adquirir una partida de terra propietat de l'advocat Francesc Seguí, propera al camí de l'ermita del Llorito, a la partida de Terres Cavades, als peus de la muntanya de l'Oliva. Davant d'aquesta situació, l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla va passar a fer-se'n càrrec, segons l'escriptura de cessió el dia 22 de desembre de l'any 1825. Dit això, la primera inhumació data del dia 27 de febrer de l'any 1809, i fou precisament la de Joan Smith Sinnot, corregidor de la ciutat i impulsor de la construcció de l'esmentada necròpolis.

Primer llibre de Registre del Cementiri nou de Tarragona. 1809. AHSPT.

L'any 1844 veia la llum el primer reglament del cementiri. En el transcurs de l'any 1887 va tenir lloc una ampliació del recinte, aquesta vegada per tal de poder destinar una part del terreny a cementiri neutre.

El dia 22 de març de l'any 1933 es va executar l'acta de requisició del cementiri, tal com regia la llei de secularització de cementiris de 30 de gener de 1932⁸. Segons aquesta disposició, el cementiri havia de passar a ser regit i administrat per la municipalitat i l'hospital en va

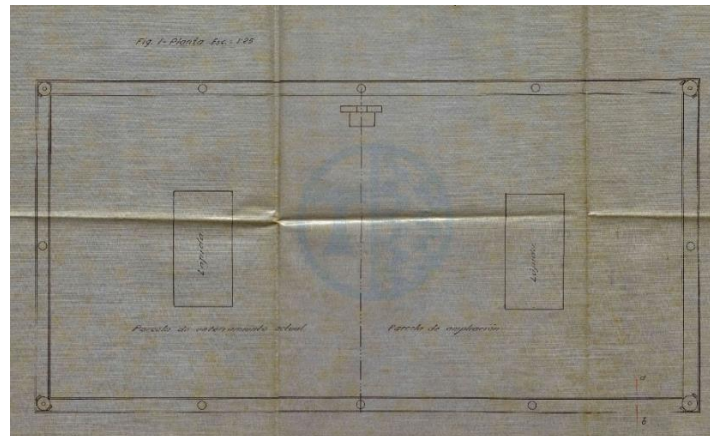
perdre tots els drets. Finalment, el maig de l'any 1939 poc després de l'entrada de les tropes franquistes a la ciutat, es va retornar el cementiri a l'hospital.

Per una altra banda i en relació a l'anomenada Parcel·la Militar, espai on van ser inhumats la majoria dels soldats morts a Tarragona, dir que té com antecedent o punt de partida, l'enterrament del tinent general Teodoro Reding, finat el dia 23 d'abril de l'any 1809. Aquest espai fou pensat per poder donar sepultura als soldats morts a la ciutat de Tarragona, ja d'antuvi. El dia 1 d'agost de 1910, la Junta de l'Hospital va donar en cessió permanent al Ministeri de la Guerra, una

⁸ «<http://www.cementiritarragona.cat/ca/cementiri/historia-del-cementiri>».

parcel·la de 6 x 6 metres quadrats. Aquest espai és va presidir amb una creu amb làpida de marbre inclosa i fou perimetrat amb una reixa de ferro.

L'any 1920 es procedia l'ampliació de la parcel·la militar, atorgant per part de la Junta de l'Hospital, uns altres 36 metres quadrats per la quantitat de 720 pessetes. Aquest nou espai s'establí al límit de l'anterior parcel·la, quedant aleshores la creu al centre de la parcel·la total. Aquest espai exclusivament militar es localitzà: *en el ángulo interior de la Vía del Sagrado Corazón y la Vía de la Sagrada Família.*

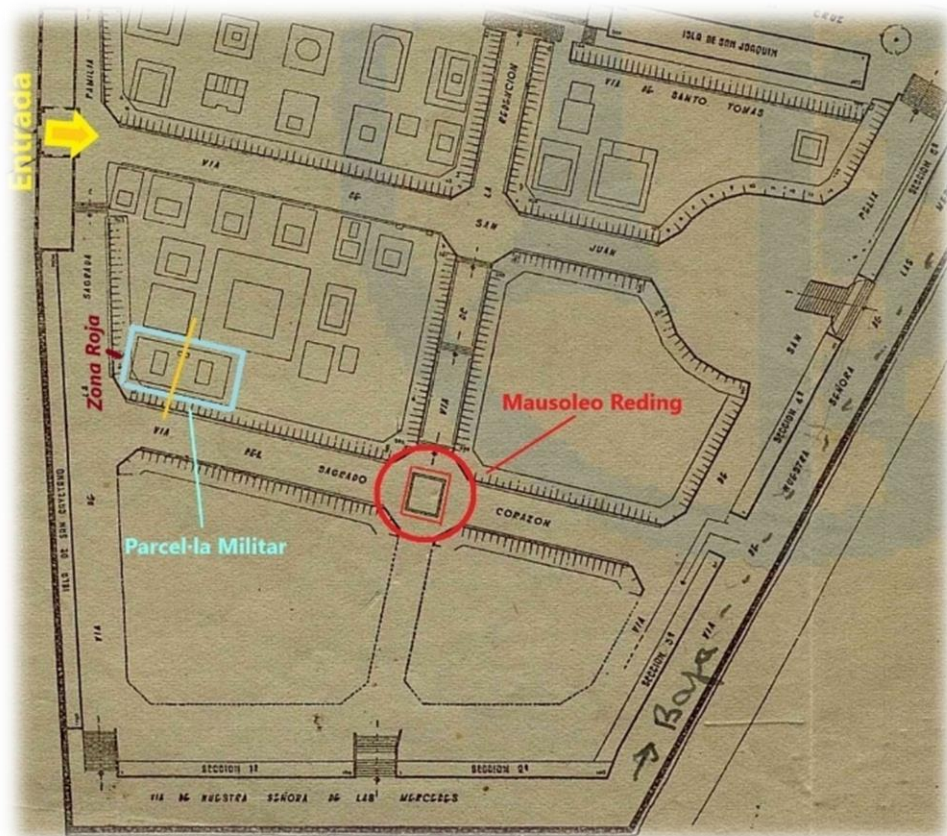
Plànol d'ampliació i reforma de la parcel·la militar. Enginyer: José Combelles, 1920. AHSPT.

En relació al període de la Guerra Civil, val a dir que aquest espai militar es començà a utilitzar a partir de l'estiu de 1937. Aquí s'inhumaren els soldats republicans procedents gairebé tots, de La Savinosa, però també a « presoners de guerra». Es a dir, a la Parcel·la Militar també van ser enterrats els soldats penats, procedents de tots dos exèrcits, el republicà i el franquista.

En quant a l'època de la dictadura, dir que des de l'entrada de les tropes franquistes a la ciutat, aquesta parcel·la fou utilitzada tant per els presoners de guerra (republicans), com per els soldats franquistes. Altrament, sembla ser que va existir dintre d'aquest mateix espai, una zona exclusivament *Roja*, localitzada, segons es desprèn de la documentació consultada a: *la calle de la Sagrada Família.*

Dit això, i a efectes legals, la parcel·la militar del cementiri de Tarragona forma part de l'Inventari General de Béns de l'Estat espanyol, amb la particularitat de que està lligada al Ministeri de l'Exèrcit, però com que es localitza dintre del recinte del cementiri de la ciutat, l'administració d'aquest espai correspon a l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla.⁹

⁹ AHSPT. *Expediente relativo a la cesión al ramo de Guerra de 36 metros cuadrados de terreno para la sepultura de soldados...* 1910-1974. Signatura. UC, 1889, capsa 100.

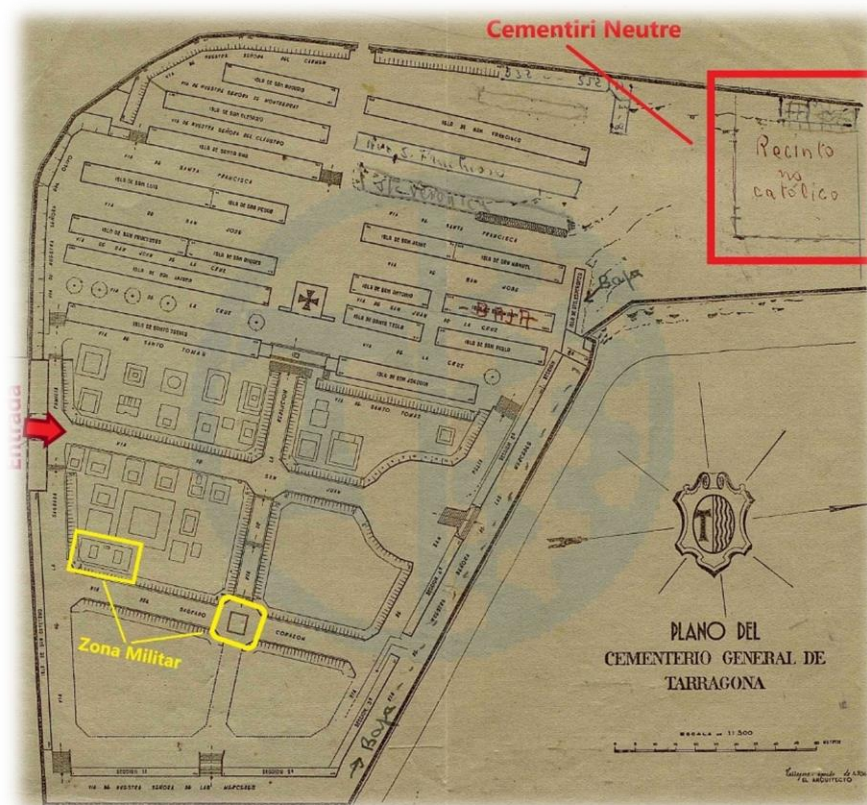
Ubicació de les zones d'inhumació militar al cementiri de Tarragona. Plànol de l'arquitecte Albi Zaragoza, 1956.. Elaboració pròpia. AHSPT.

Altrament, i en relació a l'anomenada zona no catòlica o Cementiri Neutre, dir que es reservà un petit espai de terra per a poder dur terme les inhumacions no catòliques, tal com dictava la normativa. En aquesta zona no catòlica del cementiri de Tarragona, van ser inhumades des de finals del segle XIX, les despulles de persones suïcides, estrangeres d'altres països, albats, represaliats del franquisme i persones afectes a d'altres religions, com per exemple, anglicanes, protestants, i evangèliques. Aquest espai neutre s'organitzà ja d'antuvi a partir d'una fossa comú, i de nínxols adossats a la paret de tancament del cementiri.

La utilització d'aquest espai no catòlic s'inicià a l'any 1893 i, continua ininterrompudament fins els anys 20 del segle XX. Després hi ha un salt temporal prou important, donat que en època republicana no hi ha cap constància d'utilització d'aquest espai. Es a dir, de finals dels anys 20, saltem directament a l'any 1944. Tant sols trobem una anotació marginal del dia 14 de juliol de 1939, on s'indica que, a la fossa comú d'aquest espai no catòlic van ser: *depositados seis cadáveres de individuos ajusticiados impenitentes*. La nota no indica ni els noms, ni la procedència, ni cap altre dada d'aquestes persones ajusticiades pel franquisme.¹⁰

¹⁰ AHSPT. *Llibre amb relació de panteons, fosses i nínxols del Cementiri*. Signatura. UC, 1826, capsa 98., i *Documentació relativa a destinar una part de la parcel·la del cementiri a cementiri neutre*. 1887-1896. Signatura. UC, 2049, capsa 104.

Des de l'any 1944 fins arribar a l'any 1963, a part de les víctimes del franquisme, en aquest espai s'inhumaren els albatx, es a dir, a *los fetos no bautizados*. Els nadons que sí varen ser batejats però que les famílies no pogueren costejar les despeses d'un nínxol, van ser enterrats a la fossa comú. A partir de 1964 tots els nadons, independentment de si constaven com albatx o no, s'inhumaren a la fossa comú no neutre¹¹.

Plànol del cementiri de Tarragona. (1956). En color vermell la zona no catòlica o cementiri Neutre. En color groc l'espai o zona Militar. Elaboració pròpia. AHSPT.

Deixant a banda el cementiri catòlic de Tarragona, cal dir que l'altre cementiri existent a la vila és el Cementiri Britànic. El primer enterrament registrat en aquest espai pertany al vicecònsol britànic John Bridgman. Tot i així, les làpides més antigues que hi trobem es remunten cap al final de la Guerra de Successió, en el període comprès entre el 1710 i el 1714. Al llarg de la seva història, el cementiri britànic ha donat sepultura a nombrosos estrangers: protestants, ortodoxos i, fins i tot, catòlics. Algunes despulles són víctimes de les guerres de Successió, del Francès, i de la Guerra Civil. En temps més recents, com per exemple, en la dècada dels 60, s'inhumaren turistes estrangers que perdien la vida en les contrades. L'últim enterrament que es té constància al cementiri britànic data dels anys 90.

De titularitat britànica, s'ubicà al Passeig Marítim Rafael de Casanovas número 28. Aquest fossar sorgí arran de l'estada de les tropes angleses a la ciutat de Tarragona, a partir de 1709. Abans de

¹¹ AHSPT. *Dietari d'enterraments* (Vol. 1 i 2). Signatura. UC, 2706, caps 141 i UC, 2725, caps 150.

la ubicació actual, el fossar estava en una pedrera del Port, segons consta en un document de 1817. Es tracta de fet, del cementiri protestant més antic d'Espanya¹².

En els darrers anys, la premsa local s'ha fet ressò de l'acord pactat entre l'Ambaixada del Regne Unit i el consistori tarragoní, perquè el «Cementiri dels Jans» passi a mans de l'Ajuntament, donat que té la intenció d'obrir-lo al públic. L'Ajuntament va iniciar les converses amb l'Ambaixada britànica en el transcurs de l'any 2020, amb l'objectiu de posar a disposició de la ciutadania un espai desconegut. Per la seva part, el Govern britànic va decidir donar aquest Bé d'Interès Cultural Local a canvi d'un seguit de condicions, com per exemple, el fet de poder continuar tenint l'ús actual i que estigui obert a tot el públic¹³.

No obstant això, tot sembla indicar que l'Ajuntament s'està replantejant l'acord signat amb els britànics. Així doncs, a finals del mes de gener de l'any 2024, el consistori considerarà que algunes de les clàusules fixades al conveni no eren favorables per l'Ajuntament, motiu pel qual, no s'havia signat encara l'acord que havia deixat preparat l'anterior Govern municipal¹⁴. Finalment, dir que la darrera notícia de premsa que tracta el tema del Cementiri dels Jans, data del mes d'abril d'enguany, la qual tampoc deixa clar si el traspàs de titularitat es dugué a terme¹⁵.

4. LES VÍCTIMES

4.1. Tipologia i descripció dels diferents fons consultats

Pel que fa a Tarragona ciutat durant la Guerra Civil i el franquisme, val a dir que hem documentat víctimes en tots dos bàndols. Majoritàriament son homes (eclesiàstics, militars i civils), però també es comptabilitzen dones, avis i criatures, encara que en menor mesura. S'han inclòs sempre que ha estat possible, les víctimes provingudes dels combats, bombardeigs, refugiats de guerra, soldats finats als diferents establiments sanitaris militars, així com a les víctimes de les repressions a rereguarda primer, i franquista després.

Amb la intenció d'assolir l'objectiu d'aquesta recerca, hem treballat amb una tipologia documental prou específica: la Causa General, llibres d'inhumacions del cementiri de Tarragona, així com registres d'entrada i sortida de malalts de l'hospital de Sant Pau i Santa Tecla. També s'han treballat les actes de defunció mèdiques dirigides al Registre Civil, i les Diligències prèvies judicials envers els bombardejos efectuats per l'aviació franquista a Tarragona ciutat.

¹² Patrimoni arquitectònic de Catalunya. «<https://invarquit.cultura.gencat.cat/card/12564>».

¹³ Freixa, R (6-6-2023): El Govern britànic donarà el cementiri dels Jans a l'Ajuntament de Tarragona. *Diari Més*, Tarragona. «https://www.diarimes.com/ca/tarragona/230606/el-govern-britanic-donara-cementiri-dels-jans-ajuntament-tarragona_127992.html».

¹⁴ Bugarin, J (29-1-2024): L'ajuntament vol replantejar l'acord pel cementiri dels Jans amb el govern britànic. *Diari Més*, Tarragona. <https://issuu.com/mestarragona/docs/diarimestgna4968>

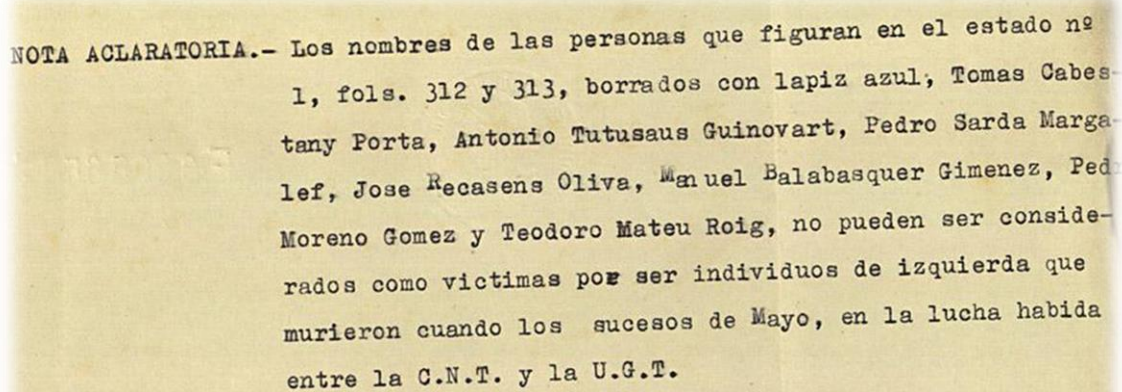
¹⁵ Carod Rovira, J. Ll (21-4-2024): Els Jans, l'altre cementiri. *Diari de Tarragona*. <https://www.diaridetarragona.com/tarragona/els-jans-l-altre-cementiri-EN19275643>

4.2. Archivo Histórico Nacional¹⁶

La base de dades inicial, no comptava amb gaire informació envers les víctimes finades entre l'estiu de 1936 i la primavera de 1937. Així doncs, el primer fons consultat en aquest treball va ser el generat per l'anomenada «Causa General».

En el cas de Tarragona ciutat¹⁷, aquest document va ser redactat entre els anys 1940 i 1941. Instruïda pel Ministeri Fiscal, sobre els vençuts, la Causa General fou impulsada pel ministre de Justícia franquista, Esteban Bilbao un cop acabada la Guerra Civil. Mitjançant Decret, el seu preàmbul indica que la finalitat fou instruir: *los hechos delictivos cometidos en todo el territorio nacional durante la dominación roja*.

Tot i que a la recerca s'ha utilitzat aquest tipus de documentació, cal tenir present que la Causa General i la informació que proporciona, parteix de la recollida de diverses fonts que, moltes vegades són de dubtosa verificació. Tot i això, el buidatge de la Causa General de Tarragona ciutat, ha permès identificar les morts violentes de 7 persones relacionades amb «Els Fets de Maig de 1937», a la ciutat. Algunes d'aquestes defuncions no constaven a la base de dades, ni tampoc als llistats que l'Arxiu Històric Municipal de Tarragona te penjades a Internet.

NOTA ACLARATORIA.- Los nombres de las personas que figuran en el estado nº 1, fols. 312 y 313, borrados con lapiz azul, Tomas Cabestany Porta, Antonio Tutusaus Guinovart, Pedro Sarda Margalef, Jose Recasens Oliva, Manuel Balabasquer Gimenez, Pedro Moreno Gomez y Teodoro Mateu Roig, no pueden ser considerados como victimas por ser individuos de izquierda que murieron cuando los sucesos de Mayo, en la lucha habida entre la C.N.T. y la U.G.T.

Fragment de la Causa General on indica els noms de víctimes no considerades com a tals, pel regim franquista. CDMH

El número total de víctimes a la rereguarda que ha proporcionat aquest document és de 232. Dit això, cal remarcar que moltes d'aquestes víctimes no van ser reconegudes, per tant, apareixen a la documentació com persones «desconegudes». En altres casos, s'identifiquen tant sols pels alies, com fou per exemple el cas d'una veïna de Reus, reflectida a la documentació en tant que *La Larga*. En d'altres, es detalla algun tipus de marca o defecte físic, o inclòs, s'indica només alguna inicial. La cronologia d'aquest document comença al mes de juliol de 1936 i finalitza al maig de 1937. El nombre més important de víctimes a la rereguarda, es produí en el transcurs del mes d'agost de 1936. No obstant això, el degoteig fou constant.

¹⁶ Malgrat la Causa General mantingui el segell de l'AHN, actualment aquest Fons es conserva al Centro Documental de la Memoria Histórica (CDMH).

¹⁷ AHN. *Declaraciones de testigos de la pieza principal o primera de Tarragona*. FC-CAUSA_GENERAL,1493, Exp. 3.

63. 79 **313**

Ayuntamiento de TARRAGONA
Partido judicial de Tarragona

ESTADO NUMERO 1

RELACION de personas residentes en este término municipal, que durante la dominación roja fueron muertas violentamente o desaparecieron y se cree fueran asesinadas

Modelo 6.1

Nombre y apellidos de la víctima	Años de edad	Profesión	Función política y cargo público que había desempeñado	Fecha de muerte o desaparición	Si fue secuestrado, en qué sitio y clase de sitio que presentaba	Si se cree que participó en el crimen	Personas sospechosas de participación en el crimen	
							Se cree que participó en el crimen	Se cree que participó en el crimen
Antonio Tutusaus "Gimovart"	38	Jornalero	Izquierda Republicana	1937	En el pueblo	si	Se ignora	
Pedro Verdú "Bergalef"	39	Albañil	Id.	"	"	"	"	
José Rosanas Oliva	22	Peón	FIL	"	"	"	"	
Salvador "Pere" Puig	49	"	Izquierda Republicana	"	"	"	"	
Manuel Malabanan "Sisanes"	24	"	"	"	"	"	"	
Pedro Moreno "Cáceres"	36	Guardia Segda.	"	"	En el polo de Geland	"	"	
Teodoro "Mateu" Boig	40	Idem	"	"	En el Hospital General	"	"	
Pablo Barberá Altadill	41	Portero Ayuntamiento	Regionalista	28-8-36	Se ignora	"	"	
Francisco Vidal Franqués	46	Representante	Id. Ex alciase	21-8-36	"	"	"	
Manuel Sorris Terré	60	Vecino	Se ignora	"	Proximidads Montblanch	"	"	
Casiano Andreu Genti	22	Vigilante	Idem	28-8-36	"	"	"	
Manuel Rosani Mas	22	Dependiente	Falange	21-8-36	"	"	"	
Juan Palau Domenech	60	Sacerdote	Se ignora	"	"	"	"	
Pedro Lou "L. L."	50	Cebador	"	15-10-36	"	"	"	
Pedro Ferré Valis	40	Sacerdote	"	28-8-36	"	"	"	
Manuel "Mar" de Grobio	49	Consignatario	Monárquico	13-8-36	"	"	"	
Enrique Borrás Estebe	59	Comandante	Se ignora	"	"	"	"	
Juan "Cabrera" Martorell	41	Sacerdote	"	25-8-36	"	"	"	
Avelino "Alles" Rovira	47	Marinero	Idem	23-8-36	"	"	"	
Angel Chacón Sanllorente	50	Militar	Se ignora	"	"	"	"	
Adolfo "Simón de la Orden"	49	Comandante	"	31-8-36	"	"	"	
José Elordieta Berolain	60	Práctico P.	Monárquico	23-7-36	"	"	"	
José "Paisells" Oliva	58	Industrial	Se ignora	29-11-36	"	"	"	
Juan Clotet "Moans"	67	Sacerdote	"	25-8-36	"	"	"	
Alejandro Quiroga Codina	59	Comandante	"	"	"	"	"	
José María Fanadés Terré	67	Sacerdote	"	"	"	"	"	
Federico Vila Bartoli	56	Religioso	"	"	"	"	"	
Francisco Carmé Alsenara	43	Sacerdote	"	"	"	"	"	
Buenaventura "Soldrà" Rodón	44	Religioso	"	"	"	"	"	
José Brú Haldós	66	Camónigo	"	11-11-36	"	"	"	
Enrique Claverol "Lluís"	70	"	"	"	"	"	"	
Maximiliano López Albañal	63	Beneficiario C.	"	"	"	"	"	
Juan Rosa "Llanusa"	41	Id.	"	"	"	"	"	
Antonio Prenafeta Solé	66	Párroco	"	"	"	"	"	
Magin "Albaigés" Escoda	49	Camónigo	"	"	"	"	"	
Hermano Julio "Albaigés" Comas	"	Tercerario	"	"	"	"	"	
Cecilio "José" Albañal	"	Id.	"	"	"	"	"	
"Luis" Domingo Oliva	"	Id.	"	"	"	"	"	
"Isidro" Tarra "Gualba"	"	Id.	"	"	"	"	"	
Pedro "Néstor" Aguilera	71	Carcelita D.	"	"	"	"	"	
"Elipio" "Pere" "Cana" "Tomàs"	60	Id.	"	"	"	"	"	
"Damián" "Barrera" "Rodríguez" "Pérez"	42	Id.	"	"	"	"	"	
Hermano Vilanova	"	Religioso	"	"	"	"	"	

Antonio "Lluís" Albañal

Full pertanyent a la Causa General de Tarragona. AHN.

4.3. Arxiu Històric de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla

D'aquest arxiu s'han treballat diferents fons, entre els quals destaquem, per la informació que aporta, el «Registre d'Entrada i Sortida de Malalts»¹⁸. Aquest document té una cronologia que va, des de finals del mes de febrer de l'any 1926 fins el dia 9 de setembre de l'any 1937. La seva consulta ha significat la identificació de 19 víctimes. La majoria són dones i/o nenes refugiades, algunes no residien a Tarragona, sinó que venien d'altres localitats per a ser ateses al Hospital i allí moriren. Les localitats de procedència són: El Vendrell, Torredembarra i L'Ametlla de Mar. Gairebé totes les refugiades van ser inhumades a la fossa comú.

També s'han pogut identificar a tres homes morts en el transcurs dels «Fets de Maig de 1937» a la ciutat, i a un soldat. Es tracta de Ramon Miró Solsona, el qual fou enterrat a la Secció 5, núm. 38, de l'antic Dipòsit (el document fa referència a una secció de nínxols de lloguer). Finalment cal dir que la consulta d'aquest document ha proporcionat un total de 23 noves entrades a la base de dades.

¹⁸ AHSPT. Registre d'Entrada i Sortida de Malalts (1926-1937). Fons 1. UC, 650, caps 44.

Llista de les víctimes del Bombardeig del dia 10 de Març 1938.

Josepa Admetllar Gurnals.	79 anys.	Minxol 272, Illa 1ª.
Francesca Bernadó Peres.	49 "	" 203, Illa 1ª.
Francesc Galabert Bergalló.	26 "	" 223, Illa 1ª.
Josep Rufes Vives.	11 "	" 297, Illa 1ª.
Rafael Juan Mollá.	34 "	" 170, Illa 1ª.
Juan Font Planas.	45 "	" 292, Illa 1ª.
Carme González Lasso.	"	" 317, Illa 1ª.
Ramon Aureli Corbaton.	19 "	" 282, Illa 1ª.
Juan Romano Artieda.	9 "	" 180, Illa 1ª.
Alfons Ferrández Martínez.	"	" 307, Illa 1ª.
Josep M ^e . Senach Rosell.	18 "	" 287, Illa 1ª.
Marcé Ferré Girona.	"	" 322, Illa 1ª.
Serafina Menéndez González.	36 "	" 185, Illa 1ª.
Tecla Casabona Magarolas.	86 "	" 277, Illa 1ª.
Honorato Galera Viudé.	"	" 302, Illa 1ª.
Lenin Mestre Peda.	"	" 312, Illa 1ª.
X. Moragas X.	"	" 327, Illa 1ª.
Concepció Artid Arosena.	"	" 233, Illa 1ª.
Filar Frunco Lapuente	12 "	} 195, Illa 1ª.
Maria Lourdes Frunco Lapuente	9 "	
Isabel Nogueras González	13 "	
Maria Bernat X	20 "	" 200, Illa 1ª.
Josep Brull Admetllar.	61 "	" 2390, Illa St B
Una dona desconeguda.	D'una 72 anys.	Fossa Comú.
Una dona idem	" 3 "	Idem
Una dona idem	" 5 "	Idem.
5 homes desconeguts (soldats)		Parc de la Militar.
Francesca Roca Brudes	de 23 anys.	Minxol, 71, Sta Te
Francesca Vives Masana	de 51 "	" 71, Sta Te
Marcé Ferrer Girona	de 96 "	" 180 St. August

Llista de les víctimes del bombardeig del dia 10 de març de 1938. AHSP.

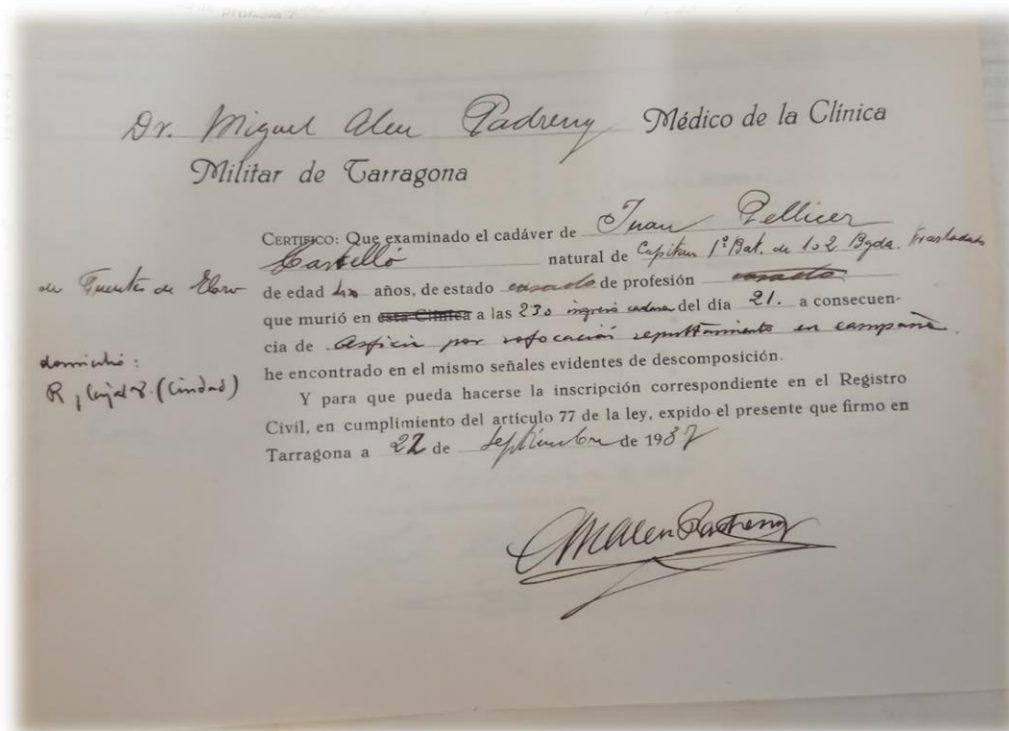
4.4. Arxiu Central de l'Audiència Provincial de Tarragona

Aquest fons no estudiat fins ara, aporta informació molt rellevant per a l'actual recerca. Pertany gairebé en la seva totalitat al Hospital Militar de La Savinosa i a la Clínica Militar. Dóna moltíssima informació, encara que malauradament, falten els expedients de 1936. Es tracta de les Actes judicials prèvies, a la inscripció oficial del certificat de defunció al Registre Civil. Són expedients personals de víctimes mortes que, inclouen dos documents: el certificat mèdic de la mort i la declaració per poder realitzar la inscripció al Registre Civil²⁰.

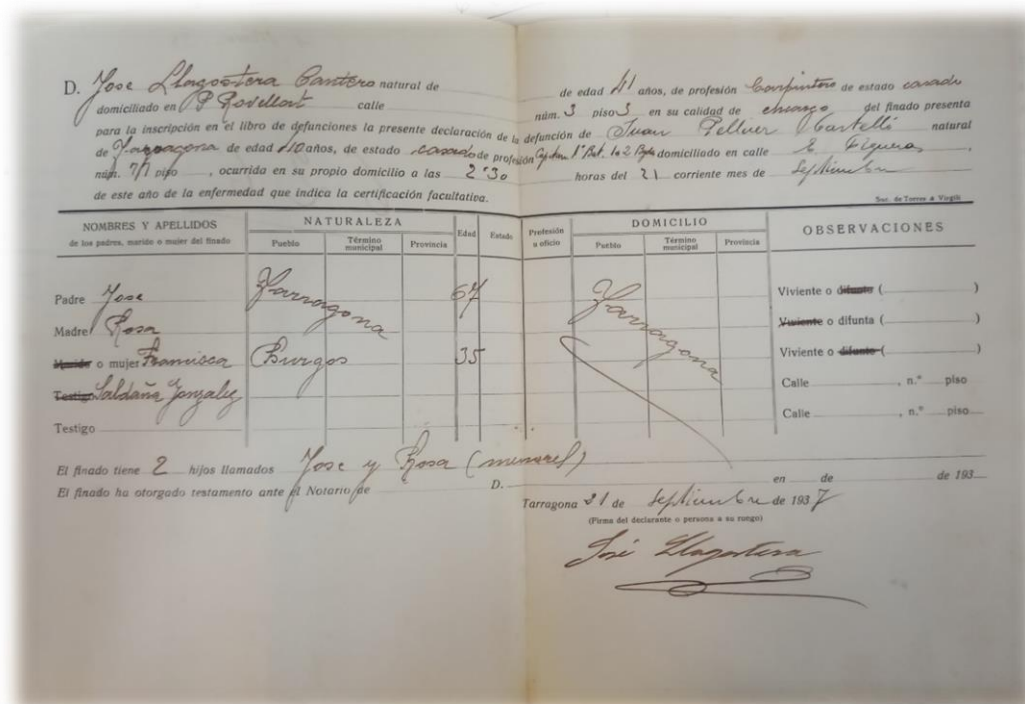
El certificat mèdic de defunció aporta informació referent al lloc d'origen i el de la mort de la persona finada, l'edat, l'estat civil, l'ofici, el dia i l'hora de la mort, i les causes. En relació als

²⁰ Fons inèdit localitzat en una caixa de grans dimensions i amb els documents tots barrejats, es va procedir a la seva classificació entre els anys 2020 i 2021. Gràcies a la classificació prèvia, la consulta ha estat possible. AAPT. *Declaracions i certificats de defunció*. Fons: Registre Civil. Defuncions. Actes. Sig. 03, UI: 1-41.

soldats, val a dir que moltes vegades en notes marginals s'indica l'enquadrament militar al que pertany. La declaració/instància complementa les dades: el nom, origen i edat dels pares, de les parelles (marit/muller), i dels fills de la persona morta. Inclou a demés, les dades personals i professionals de la persona que sol·licita la inscripció de la defunció al Registre Civil.

Certificat mèdic de defunció. 1937. AAPT.

Declaració/instància de la persona interessada dirigida al Registre Civil. 1937. AAPT

Aquesta documentació fou generada per: l'Hospital de Sang, Hospital de les Comarques Tarragonines, Hospital Militar Base, Clínica Militar, Col·legi Oficial de Metges de Catalunya, Assistència Social Casa dels Vells i La Savinosa²¹. De la consulta d'aquest fons es desprèn que durant la Guerra Civil, a Tarragona van existir varis centres sanitaris coetanis encara que algun d'ells amb caràcter transitori o esporàdic fins ben entrat l'any 1938. Aquests centres sanitaris temporals s'ubicaren respectivament al carrer dels Rebolledo números 3 i 21 (Hospital Militar Base), a la Plaça d'en Rovellat 3, i al carrer Estanislau Figueras 77. Els centres permanents foren: l'Hospital General de les Comarques Tarragonines i La Savinosa.

L'Hospital de Sang i la Clínica Militar fan al·lusió al mateix edifici (antiga Facultat de Lletres). En aquest cas, el primer cop que apareix el mot «Clínica Militar» és en el transcurs del mes d'agost de 1937. El nom de La Savinosa en tant que centre militaritzat, no apareixerà a la documentació fins el dia 22 d'octubre de 1937, amb la certificació de la mort del soldat Valldosera Ferré. A partir d'aquesta data, la Clínica Militar continua sent la de l'actual Plaça Imperial Tàrraco, mentre que la Clínica Militar n.º 2 fa referència a La Savinosa. Al mateix moment, l'Hospital Militar Base es localitza al carrer d'en Rebolledo, 21.

A partir de 1938, tota la documentació d'aquest fons procedeix gairebé de La Savinosa. De forma esporàdica, es certifica la mort d'algun presoner de guerra, tant de l'exèrcit republicà com del franquista, procedents del mateix centre hospitalari. Amb el pas del temps les instàncies donen menys informació de caràcter personal, simplement es reomple el document indicant «es desconeix o s'ignora». Encara que augmenta la informació de tipus militar, com per exemple, l'enquadrament, la procedència del front, o d'altres llocs sanitaris (Tren Hospital, Valls...), de la persona finada.

Segell de l'hospital militar de La Savinosa. 1938. AAPT.

Si comprovem les dades d'aquest fons, amb les dades aportades pels Dietaris d'Enterraments (AHSPT), podem dir que, alguns soldats finats

a La Savinosa per motius de tifus, sembla ser que no s'inhumaren al cementiri de Tarragona, donat que no consten els sepelis enlloc. Com per exemple, fou el cas del soldat de la 327 BM, Antoni Martínez, nat i veí de Tarragona. Altres soldats finats també per la mateixa malaltia, sí es reflecteixen en els Dietaris d'Enterraments, encara que tampoc indiquen l'espai físic d'inhumació, aquest seria el cas del soldat de 31 BM, Martí Elías. La resta de soldats identificats van ser enterrats a la Parcel·la Militar. D'altra banda, comprovem com partir del mes d'octubre de l'any

²¹ Pel que fa a l'etapa de la República en guerra, val a dir que, durant el transcurs de l'any 1937, la documentació és original i manuscrita, tant sols trobem dues còpies en color blau, fetes a màquina d'escriure en paper carbó. A partir de l'any 1938, predominen les còpies mecanoscrites en color blau o vermell, tot i que encara trobem documentació manuscrita. Aquestes còpies en certes ocasions es troben malmeses, donat que la tinta del paper carbó, gairebé ha desaparegut, per tal motiu, la seva lectura esdevé difícil i feixuga.

1938, La Savinosa passarà a dir-se *Clínica Quirúrgica n.º 1, La Sabinosa*, canviant aleshores tant el segell, com la capçalera dels documents.

A les acaballes de la Guerra Civil, cal dir que, les defuncions en aquest centre sanitari militaritzat semblen anar a la baixa. L'última referència documental de La Savinosa és del dia 4 de gener de l'any 1939, amb el certificat mèdic de defunció del soldat Marí Francisca. La consulta d'aquest fons documental ha permès identificar a un total de 418 víctimes de la Guerra Civil finades a Tarragona, de les quals 27 són noves identificacions que ho constaven a la base de dades de partida.

Amb l'exèrcit franquista a les portes de Tarragona en el transcurs del mes de gener de 1939, aquest fons presenta un buit documental prou important i que s'allarga per uns quants dies. El darrer document republicà és del dia 4 de gener (La Savinosa), mentre que el primer registre d'etapa franquista data del dia 24, de manera que hi ha un buit de 20 dies sense cap tipus d'informació.

A diferència de la documentació republicana, ara es tracta de Diligències Prèvies del Jutjat Militar de Tarragona, amb el requeriment de tramitació de llicències d'enterrament al cementiri de la ciutat, així com l'ordre d'inscripció de la persona finada al Registre Civil, sempre per: *orden judicial*. També inclou el certificat de defunció mèdic. A vegades, encara que no sempre, l'encarregat del cementiri emet un certificat de l'espai físic on ha estat inhumada la víctima. Per tant, ens trobem en molts casos, amb dos o tres documents diferents per persona²².

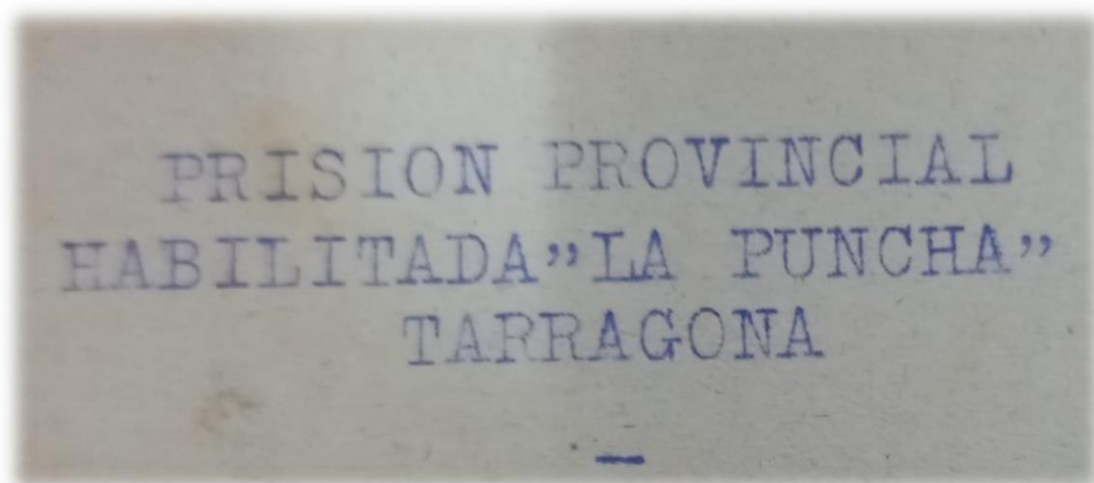
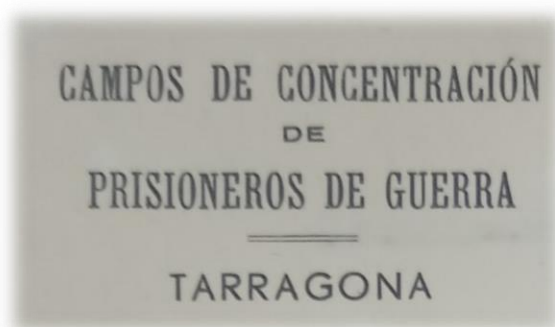
A vegades, els certificats de defunció sembla ser que es van fer a peu del cementiri, segons és després dels documents: *En cumplimiento de las órdenes judiciales, me he constituido en el cementerio... procediendo al reconocimiento del cadáver de...* Normalment, la causa de la defunció sol ser per: *hemorràgia interna*, fet que generalment indica execució. No obstant això, també trobem: *Hemorràgia interna... por aplastamiento del cuerpo entre dos cuerpos duros...* O també per: *el choque del cuerpo contra el suelo al caer de una altura considerable o al ser aplastado sobre dos cuerpos duros, según dictamen de autopsia*. Altres vegades, ni tan sols indiquen «hemorràgia interna», sinó que simplement es reflexa: *Reo pasado por las armas... Fusilado...* Sense indicar cap altre tipus de dada, tal com feia, per exemple, el tinent metge Juan

²² Aquest fet, junt amb la particularitat de que els documents estan arxivats al revés, és a dir, primer els certificats de defunció i després els llistats dels noms de les víctimes, més les seves dades personals, han implicat que, les fotografies dels documents aportats a aquest treball de cadascuna de les persones identificades, no tinguin una signatura correlativa.

Verdaguer a la primavera de 1939. Per aquestes mateixes dates, és comencen a introduir també les dades de les víctimes de la rereguarda que van finir a la tardor de 1936, i que constaven al Registre Civil com a persones «desconegudes».

Per altra banda dir que, a partir de l'estiu de l'any 1939, aquest fons documental deixa de indicar sí les víctimes tenien fills, el lloc de residència... És a dir, les dades personals de les persones finades a conseqüència de la repressió franquista, desapareixen poc a poc de la documentació. També cal remarcar que, les noves víctimes identificades que no constaven a la base de dades, procedeixen de la presó o bé de camps de concentració (Reus i/o Tarragona). Algunes d'aquestes víctimes van finir per malaltia, però d'altres per causes violentes, sobretot, els procedents dels camps de concentració franquistes.

Segells dels camps de concentració i de la presó La Punxa.

La dilatada dictadura franquista comportà que les morts a les presons o als camps de concentració es perpetuessin en el temps. La recerca aquí presentada ha identificat a presoners, presoneres, o fills i filles de presoneres, fins ben entrat l'any 1965. Generalment, la historiografia assevera que l'última víctima del franquisme data de 1948, no obstant això, hem de dir que s'han contemplat en aquest treball les dades posteriors a aquesta data (1948), que s'han pogut localitzar en aquest fons (1949-1965), tot i reconeixent ja d'antuvi, que no podem afirmar en aquests moments, si estem parlant de presos comuns o de presos polítics.

La consulta d'aquest fons documental en relació a l'etapa franquista ha permès identificar a un total de 773 víctimes de la Guerra Civil finades a Tarragona, de les quals 68 són noves identificacions que ho constaven a la base de dades.

4.5. Les víctimes de la rereguarda

El treball de recerca envers els arxius, ens ha permès distingir la tipologia de les víctimes tarragonines d'ambdues etapes històriques. En primer lloc, durant la Guerra Civil i a rereguarda, comptabilitzem a un total de 1.333 persones que van morir per motius de violència al carrer, bombardejos, ferides de guerra o inclòs per malalties contagiades als mateixos centres sanitaris. Mentre que, durant la dilatada repressió franquista les víctimes identificades a la base de dades, són 1.007. Moltes d'elles conseqüència directa d'afusellaments indiscriminats, i de les pèssimes condicions de vida a les presons o als camps de concentració.

Inicialment, la repressió a la zona republicana, es pot descriure com una successió d'accions violentes comeses en territori no ocupat pels colpistes durant la Guerra Civil. Aquestes accions també es dugueren a terme a Tarragona. La majoria de les víctimes d'aquesta etapa són homes, empresaris, industrials, terratinents i polítics de la dreta,. També hem identificat a pagesos, comerciants, eclesiàstics (capellans, jesuïtes i carmelites) i a membres dels Cossos de Seguretat de l'Estat (carabiners i guàrdies civils). La forquilla d'edats d'aquestes víctimes és molt àmplia, donat que avarca des dels 18, fins passats els 70.

No totes les persones represaliades a la rereguarda eren veïnes de Tarragona ciutat. Documentem els seus veïnatsges a poblacions properes, com per exemple: Constantí, Mora d'Ebre, Reus, Alcanar, El Catllar, Cambrils, Lleida i El Vendrell. Els cadàvers d'aquestes víctimes, es van localitzar dintre del mateix teixit urbà (Palau, Cases Barates, Sant Antoni, Cementiri, Mosques, Cavallers, les Drassanes i l'Escorxador), però també a espais fora del casc urbà, com per exemple, a platja Llarga, riu Francolí, l'Oliva i a les cunetes de les carreteres dels Pallaresos, Constantí, Reus i El Médol.

Malauradament, la documentació consultada ens ha proporcionat molt poca informació envers un total de 14 víctimes (tots homes), que consten com «desconegudes». Aquestes víctimes de rereguarda, localitzades durant el transcurs del mes d'agost de 1936, consten com a pagesos procedents del vaixell presó *Río Segre*. Propietat de la *Compañía Transmediterránea*, tot sembla

indicar que en aquest vaixell s'hi van celebrar fins i tot judicis, conseqüència dels quals, moriren assassinades més de 200 persones, sobretot en els primers dies de la contesa²³.

Vaixell presó ancorat al Port de Tarragona. Sense data. APT.

En quant a les víctimes civils de rereguarda, cal incloure a les persones evacuades procedents d'altres contrades, que van assolir la condició de «refugiats de guerra». A Tarragona ciutat, ben aviat s'establiren. Sense notificació oficial prèvia, el dia 13 d'octubre de 1936 arribaren al Port de Tarragona dos vaixells amb bandera portuguesa, el vapor «Nyassa»²⁴ i el «Couro». Carregats amb 1.437 persones procedents d'Extremadura, les quals havien fugit de les tropes franquistes. El gruix dels refugiats va anar en augment en el transcurs de la Guerra Civil fins arribat al mes d'agost de 1938, quant Tarragona ciutat registra un total de 7.500 refugiats de guerra²⁵.

En aquesta recerca hem pogut documentar a personal refugiat de totes les edats i sexe. S'han inclòs igualment els fills de mares refugiades que van parir a la ciutat. Aquets nadons nascuts a la ciutat de Tarragona, se'ls reconegué també amb l'estatus de «refugiats de guerra». La procedència d'aquestes persones és molt variada, i es correspon amb l'avenç de les tropes franquistes per territori peninsular: Badajoz, Almería, Málaga, Sevilla, Córdoba, Huelva, Irún, Madrid i Segovia. A partir de l'estiu de l'any 1938, i en relació directa amb la caiguda del front d'Aragó i amb l'inici de la Batalla de L'Ebre, documentem a persones refugiades procedents d'aquestes contrades.

Les primeres defuncions d'aquestes víctimes daten de finals de febrer de l'any 1937, mentre que l'última es del mes de maig de 1939, quant la Guerra ja feia mesos que havia acabat. Aquestes últimes defuncions es certificaren a la «Casa dels Vells de Tarragona», per tant, estem parlant d'avis que un cop finalitzada la Guerra Civil, es quedaren a la ciutat per motius que desconeixem. En línies generals, gairebé tots els refugiats de guerra que hem pogut documentar, finaren per malalties respiratòries, com per exemple, la tuberculosi o broncopneumònia. No obstant això,

²³ Aquest vaixell va ser rebatejat més tard com a Cabo San Sebastián. Port de Tarragona: [«https://arxiportus.blogspot.com/2016/01/el-port-de-tarragona-la-guerra-civil.html»](https://arxiportus.blogspot.com/2016/01/el-port-de-tarragona-la-guerra-civil.html).

²⁴ Tres any més tard, aquest mateix transatlàntic s'encarregà del trasllat i evacuació dels exiliats espanyols que havien aconseguit arribar a França, cap a terres llatinoamericanes (Chile, Mèxic...).

²⁵ Per a més informació consulteu: [«https://www.tarragona.cat/patrimoni/arxiu-municipal/memoria-democratica/revolucio-guerra-civil-i-franquisme-a-tarragona-1/refugiats-a-tarragona»](https://www.tarragona.cat/patrimoni/arxiu-municipal/memoria-democratica/revolucio-guerra-civil-i-franquisme-a-tarragona-1/refugiats-a-tarragona).

també es documenten casos de dones mortes en el moment del part, d'endocarditis agreujada i coma diabètic.

Segell del Comitè Comarcal d'Ajut als Refugiats de Tarragona. AMT.

Altrament, s'ha pogut documentar les defuncions de persones que van finir durant els bombardejos de l'aviació franquista sobre la població tarragonina. En aquest context, trobem tant a personal civil (homes i dones), com militar. També a tripulants (fogoners, mariners...), del vapor *Torpenes* i del vaixell *Stanwell* (capità), finats pels atacs que patí el Port de Tarragona durant la Guerra Civil. A prop del Port hi moriren igualment el dia 30 de desembre de 1937, un total de 10 treballadors de la CAMPSA. Els certificats de defunció mèdics, ens diuen que aquestes víctimes van morir per ferides de metralla, *schok* operator, amputacions traumàtiques, asfíxia per enterrament, cremades de tercer grau, peritonitis i septicèmia. Els certificats mèdics tenen una cronologia que s'inicia en el transcurs del mes de maig de 1937 i finalitza el dia 9 de gener amb el bombardeig que patí l'estació de tren de Tarragona.

Avió Savoia italià sobrevolant el Port de Tarragona durant la Guerra Civil. Sense data. APT

4.6. Les víctimes de la dictadura

Un cop acabada la Guerra Civil, s'establí un règim dictatorial arreu del territori peninsular, on es dugueren a terme tot tipus d'abusos inimaginables contra els Drets Humans. Aquests abusos, inclouen la tortura, les execucions extrajudicials, els atacs sistemàtics contra la població civil, la persecució política, empresonaments arbitraris, treballs forçats... i d'altres que molt bé poden ser definits com a crims de «Les Humanitat».

De resultes del treball d'arxiu realitzat en aquesta recerca, podem dir que durant la immediata postguerra a Tarragona ciutat, trobem víctimes (homes i dones), empresonades a partir de processos Sumaríssims de dubtosa legalitat, que van significar un gran nombre de sentències de «Pena Capital». Els certificats de defunció mèdica ens diuen que aquestes execucions es dugueren a terme atrec d'alba, generalment a quarts de sis del matí. Mentre que, els espais escollits per perpetrar aquestes execucions foren en primer lloc, la muntanya de l'Oliva, però també a peu de cementiri.

Les execucions comeses sempre amb traïdoria i nocturnitat, comportaren que moltes vegades les famílies d'aquestes víctimes no foren conscients d'aquestes morts precipitades, fet que va provocar que no és poguessin reclamar les despulles. Això, sumat a les dificultats econòmiques de les famílies, implicà que la majoria de les víctimes un cop executades, anessin a parar a fossa comú o a nínxols de lloguer.

A part de les sentències a mort, també finaren moltes víctimes d'ambdós sexes empresonades (presó i camps de concentració), per qüestions d'insalubritat i de malalties contagioses. Si bé és cert que hem documentat moltíssimes malalties entre aquest col·lectiu, predominen en primer lloc les afeccions de les vies respiratòries (tuberculosi i pneumònia), però també el tifus, meningitis, miocarditis, nefritis crònica, ulcera gàstrica, peritonitis, septicèmia, anoxèmia i enteritis de *Gartner*.

La gran majoria d'aquestes víctimes son homes de totes les edats i de procedència tant catalana, com de la resta peninsular. En quant a les dones, em pogut documentar un total de 24, de les quals, la prioratina Elisa Cardona Ollé, fou afusellada. La resta, moriren per malaltia a la presó de Les Oblates o bé al Hospital de Sant Pau i Santa Tecla. Algunes d'aquestes dones eren catalanes (Girona, Amposta, Alcover), mentre que la resta consten com a veïnes de Zamora, Madrid, Càceres, Lugo i Zaragoza.

Finalment, dir que, tot i que els fills que viuen a les presons amb les seves mares, sovint no es comptabilitzen com a víctimes del franquisme, cal esmentar que hem documentat a dues nenes, finades a la presó de Les Oblates. Una d'elles, amb tant sols dos mesos d'edat, va morir per atrèpsia per transgressió alimentaria. L'altre, per debilitat congènita (nadó setmesó), amb tant sols un més de vida.

5. ELS ESPAIS D'INHUMACIÓ

5.1. Tipologia i descripció dels diferents fonts consultats

Amb la intenció d'assolir l'objectiu de conèixer els espais on van ser inhumades les víctimes, s'ha treballat amb una tipologia documental procedent de l'AHSPT i de l'AJPI de Tarragona: llibres d'inhumacions, registres de nínxols, trasllats de restes, i diligències prèvies judicials envers els bombardejors.

5.2. Arxiu Històric de Sant Pau i Santa Tecla

D'aquest arxiu s'han treballat diferents fonts. Destaquem principalment els «Dieteris d'Enterraments del Cementiri», per la informació que aporta a la recerca²⁶. Aquests Dieteris són dos documents en format llibre tenen una cronologia que va des de l'any 1933 fins el 1966. El primer volum compren l'etapa republicana i el primer franquisme, és a dir, des de 1933 fins l'any 1943. Mentre que el segon llibre te unes dades màximes que van des de 1944 fins l'any 1966, ambdós inclosos. Del buidatge i anàlisi d'aquests dos documents s'han de tenir en compte varis aspectes, donada l'àmplia cronologia que implica i les diferències evidents entre la República i la dictadura franquista.

Durant l'etapa de la Republicana, surt reflectit el mot «ampliació judicial», al registre d'entrada dels cadàvers. Es a dir, podem trobar dues entrades de la mateixa persona finada, en un marge de temps diferent. A aquesta segona entrada, se li dona un altre número de registre, per la qual cosa, podem trobar persones enterrades al cementiri de Tarragona, amb dos números diferents de registre, i amb dates també diferenciades. A falta de més informació, a hores d'ara cal dir que, ignorem el significat del mot «ampliació judicial».

A la tardor de 1936, s'inicien les primeres inscripcions de soldats procedents del front Aquestes inscripcions es fan sense número de registre, i sense anotar de quin front procedeixen. No obstant això, si tenim en compte la cronologia, tot sembla indicar que el front al que fa referència la documentació és el front d'Aragó. Tot i això, no serà fins el mes d'agost de 1937, que no s'iniciïn les inhumacions a la Parcel·la Militar. En aquest espai s'enterren normalment homes (a vegades per ordre judicial), que suposadament són soldats. Encara que, durant el transcurs de l'any 1938 també s'inhumà al presoner López Domingo.

Cal destacar que, entre el mes de gener i març de 1938, s'enregistren les entrades de 10 cadàvers que es traslladaran al Cementiri Britànic. En molts casos només indica el nom de la persona finada amb una inicial i el primer cognom, pel que no és pot saber si estem parlant d'homes o de dones. Tampoc indica si aquestes persones són civils o militars. En tot cas, s'enterren al Cementiri Britànic per «ordre judicial».

²⁶ AHSPT. Fons: 3, UC, 2725 i 2706, UI, 150 i 141.

El buidatge del *Dietari d'Enterraments* dels anys de la Guerra (1936-1939), ha permès obtenir la xifra de 360 noves identifications de víctimes inhumades a Tarragona, de les quals 320 són homes, 40 dones i 27 «desconeguts/des».

Un cop finalitzada la Guerra, i establerta la dictadura franquista també a Tarragona, el cementiri retornà a l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla. Molts dels represaliats que consten a la base de dades i que s'han pogut identificar en els Dietaris, no s'indica l'espai físic on van ser inhumats. Per tant, consten com que van entrar al cementiri però no s'ha pogut esbrinar on van ser inhumades. A partir del dia 7 de gener de 1939, a la Parcel·la Militar s'inhumen els: *Prisioneros de Guerra*. Tampoc tenen número de registre, i no indica si són soldats o no. Malgrat no es pot confirmar amb contundència, és possible que provinguessin d'un camp de concentració (potser de la Punxa?).

En aquesta Parcel·la Militar es continuen enterrant persones durant la immediata postguerra, sense que a hores d'ara pugui dir si es tracta de soldats republicans o franquistes. Curiosament, els enterrats durant l'any 1939 sí tenen número de registre. A partir del mes de març d'aquest mateix any, en algunes ocasions apareix reflectit en el document: *P. Militar. R*. No obstant això, la consulta d'altres arxius (AAPT), m'ha permès esbrinar que aquestes sigles fan referència exactament a: *la Parcela Militar Roja*. Per exemple, durant aquest mateix mes de març, van ser enterrats un total de 13 presoners de guerra (camps de concentració?), sense número de registre. Alguns van ser inhumats a la Parcel·la Militar, i d'altres a la Parcel·la Militar R.

A partir de febrer de 1941 s'inicia el trasllat de les restes dels represaliats de rereguarda, de la fossa comú a nínxols. En el transcurs del mes de maig del mateix any, apareix per primer cop al·lusions a una: *Fosa Común (T.N.B)... Fosa común (T.N.S)*. Les sigles, sempre entre parèntesi signifiquen respectivament: *Tierra no Bendecida* i *Tierra no Sagrada*. Segurament aquests escrits estan fent al·lusió a la fossa neutre, que no apareixerà anomenada com a tal, fins l'any 1942.

Durant el primers anys de l'època franquista, a la fossa neutre s'enterren només alguns represaliats però també els albats. Cal dir que a l'alçada de 1943, surt reflectit per primer cop al Dietari, el nom de: *Cementerio Neutro*, i el número de nínxol de la persona finada. Aquest seria el cas per exemple de Francisco Valls.

A l'alçada de l'any 1946 apareix per primer cop el nom: *Parcela de Santa Marta*, sense números de nínxols fet que pot indicar que es tracta d'una fossa. Aquí s'inhumarà a persones finades «desconegudes» i les procedents de: *orden judicial, Catedral, Germanetes, Trinitat*. Tot sembla indicar que l'última persona presonera (represaliada o delinqüent comú?), morta a la presó en època franquista fou Francisco Tobías, inhumat en el transcurs de l'any 1965 a la fossa comú.

El buidatge del *Dietari d'Enterraments* de l'època de la dictadura franquista (1939-1966), ha permès obtenir la xifra de 247 noves identifications de víctimes inhumades al cementiri de Tarragona, que sumades a les 360 de l'etapa de la República en guerra fan un total de 607 persones finades com a conseqüència de la Guerra Civil i de la posterior dictadura franquista, i que no constaven a la base de dades.

31	Yuan Baies Blanc			1					
31	Yanis Villenas Yanelles			1					
31	Agacelo Ymanai Benes			1					
31	Ypamisco Nino Mayya			1					
31	Andres Santos Yancia			1					
31	Edmundo Santos Plasco			1					
31	Bernique Nijeruel Cardinax			1					
Suma y sigue						6	4	58	35

Fragment del Dietari d'Enterraments on surt reflectit l'espai d'inhumació Parcel·la Militar Roja. 1939. AHSPT

D'aquest mateix fons es el document nomenat *Islas de nichos en el cementerio y numeración que cada uno comprende*²⁷. Aquest consta de 4 fulls solts, i la seva cronologia es de la primera mitat del segle XX, sense que de moment es pugui acotar més la data de la seva creació. El document en estudi descriu el nom de les Illes del cementiri de Tarragona, la numeració dels nínxols de cadascuna d'elles i el total de nínxols de les illes. Malauradament, aquest document no descriu ni la fossa comú, ni el Cementiri Neutre o no catòlic. No obstant això, sí que nomena els 11 nínxols de lloguer que havien en aquells moments a les illes de, sant Olegari (8), i a la de santa Anna (3).

Islas de nichos en el cementerio y numeración que cada uno comprende

Nombre	Numeración	Total de nichos
Islla de San Gregorio	Núm. 1504 a 1787	283
Islla de San Olegario	1125 a 1211	
	1728 a 1779	
	1824 a 1814	
8 nichos de depósito núm. 105 a 113		175 y 8 depósitos

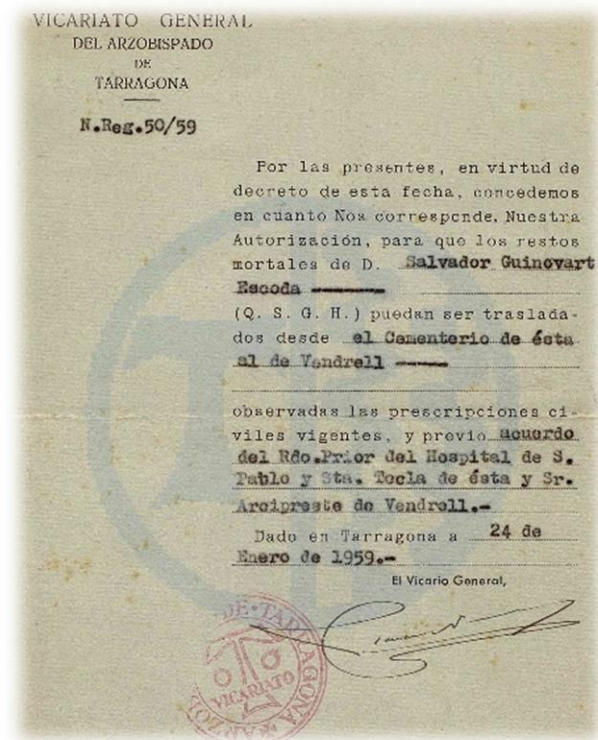
Relació d'Illes i nínxols del cementiri de Tarragona amb la seva numeració corresponent. AHSPT.

També pertany al mateix fons el document dit *Trasllat de restes*²⁸. Aquest reflecteix l'autorització del vicari general de l'Arquebisbat de Tarragona, previ acord amb el prior de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla, perquè les famílies poguessin efectuar el trasllat dels cossos dels seus éssers estimats. A aquest permís, també li calia el vistiplau del mossèn de la població d'acollida de la

²⁷ AHSPT. Fons: 3. UC, 2194, UI, 99.

²⁸ AHSPT. Fons: 3, UC, 2037, UI, 104.

persona finada. D'aquest fons s'han pogut extreure les dades dels trasllats de les restes, de tres homes víctimes del franquisme.

Autorització de l'Arquebisbat per poder efectuar els trasllats. AHSPT.

També s'ha fet el buidatge del document *Registre Antic dels nínxols de lloguer*²⁹. Aquest document en format llibreta, té una cronologia que va des de l'any 1885 fins el 1943. En relació al contingut del document (nínxols de lloguer del cementiri de Tarragona), cal dir que aquest tipus d'arrendament eren emprats tant per persones a títol personal, com també per la Generalitat. Per exemple, entre els mesos d'abril i juny de l'any 1937, la Generalitat llogà tres nínxols per a tres de les persones (soldats), identificades a la base de dades.

El lloguer dels nínxols a finals de l'any 1936 era d'una permanència de 5 anys, mentre que el preu establert era de 50 pessetes, preu que equivalia a 10 pessetes per any. Durant els anys de la Guerra Civil, els lloguers dels nínxols s'ubicaren tots a la Secció 5. El document també indica en alguns casos que el cadàver fou traslladat, com fou el cas, per exemple, del finat Ramon Miró. El dia 31 de maig de 1937, el pare de Ramón Miró va llogar per 5 anys un nínxol pel seu fill que, a les hores comptava amb 21 anys d'edat. En una anotació marginal posterior que data del dia 17 d'octubre de 1942, indica que aquest noi fou traslladat al nínxol número 208 de la: *Isla de San Tobías*, del mateix cementiri de Tarragona. En tot cas, el buidatge d'aquest document aporta i amplia les dades de 4 persones represaliades.

²⁹ AHSPT. Fons: 3, UC, 3282, UI, 172.

Nínxol 38. Sec. 5^a 171

Aocallaura

A 31 Maig 1937. el Sr. [redacted] de Rocallaura, ha satisfet cinquanta pessetes import del lloguer per 5 anys del present nínxol, en el qual s'ha col·locat el cadaver de Ramon Miró Solsona, de 21 anys d'edat.

Dià 12 de Octubre de 1942 han sido exhumados los restos de Ramon Miró Solsona trasladados al nicho n.º 208 de Santo Cobián. Perera

Nínxol 67. Sec. 5^a

A 7 de Juny 1937. la Generalitat de Catalunya ha satisfet cinquanta pessetes pel lloguer per 5 anys del present nínxol havent-se col·locat el cadaver de Mario Sammartin Diaz, de 23 anys.

Llibre de registre de nínxols de lloguer. Cementiri de Tarragona. AHSPT.

D'aquest mateix fons és el *Llibre amb relació de Panteons, Fosses i Nínxols del Cementiri (1905-1980)*³⁰. En primer lloc, cal dir que aquest document està mal classificat. Les dades extremes no són les que consten a l'inventari de l'arxiu, i tampoc és un document que relacioni els panteons, les fosses i els nínxols, tal com s'indica, sinó que és un document d'entrada de cadàvers i de comptabilitat administrativa de l'anomenat *Cementerio Neutro*.

Aquest cementiri Neutre consta de nínxols (de compra o de lloguer), i de fossa comú. Cronològicament, les inscripcions s'inicien en el transcurs de l'any 1893. Són en aquest cas, gairebé totes entrades de persones suïcides. En un altre aspecte, cal remarcar que no existeix cap registre d'inhumacions en aquest cementiri d'època republicana. És a dir, de les inscripcions dels anys 20, salta automàticament a l'any 1945. Tant sols existeix una anotació del mes de juliol de 1939 on s'indica que, a la fossa comú d'aquest cementiri Neutre s'inhumaren sis: *ajusticiados impenitentes*, sense dir o assenyalar, el nom dels finats o la seva procedència. Val a dir que, el registre d'aquestes sis persones represaliades del franquisme no consten als Dietaris d'Enterraments.

³⁰ AHSPT. Fons: 3, UC, 1826, UI, 98.

Fosa Común del Cementerio Neutro

En 14-Julio 1939 fueron depositados en cada
vaya de individuos ajusticiados, impudentes.

Fragment del llibre registre del cementiri Neutre, on indica la inhumació de sis víctimes no identificades. 1939. AHSPT.

El document designat *Llibreta amb relació dels nínxols de lloguer de les seccions: 3, 4, 5 i 6*³¹, es presenta en format llibreta i data en principi de 1944. Les anotacions marginals que conté arriben gairebé fins a mitjans dels anys 50. Tot i que es pot llegir amb facilitat, el seu estat de conservació evidencia que en algun moment es va mullar i les vores estan trencades o doblegades.

Respecte al contingut, és un registre dels nínxols de lloguer de les seccions: 3, 4, 5 i 6, del cementiri de Tarragona, localitzades a la: *Vía de Nuestra Señora de las Mercedes* (avui zona coneguda com Illa de Sant Pròsper). La llibreta també inclou informació de tipus administratiu i comptable, donat que indica les renovacions anuals dels lloguers dels nínxols, i els trasllats de restes. La consulta d'aquest document ens ha permès identificar els nínxols de lloguer on van ser inhumades d'un total de 62 víctimes.

78 -					
79 -	15-1939	Marcu Maduell	Renovado por año hasta 15-VII-45	id. 15-VII-45	
80		Pedro Bomsons Gregu	24-IV-39	Renovado alq por año hasta el 15-VII-45	1941
81					1953
82 -		Vicente Gonzalez	1-V-40	Renovado hasta 1 mayo	1946
83 -		José Folch Pujol	24-IV-39	Renov alq por año hasta el 25-IV-45	1950
					1952
					1954
					1955

Fragment de la llibreta que conté la relació dels nínxols de lloguer del cementiri de Tarragona. 1944-1950. AHSPT.

El buidatge i l'estudi de la documentació fins aquí esmentada procedent de l'Arxiu Històric del Hospital de Sant Pau i Santa Tecla, ha permès incorporar 607 persones a la base de dades inicial,

³¹ AHSPT. Fons: 3, UC, 1713, UI, 96.

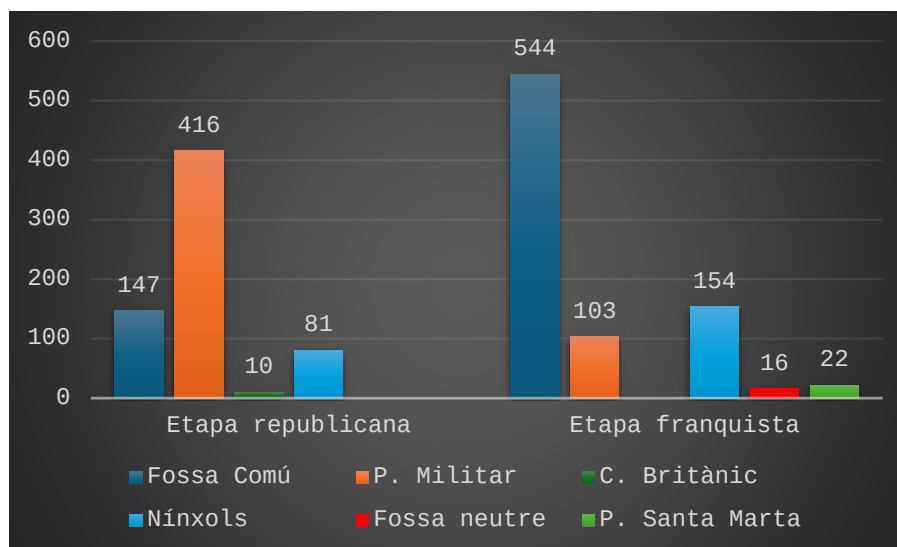
i a més, s'ha pogut concretar el lloc d'inhumació de 1.565 persones, i ampliar nombroses dades personals de les víctimes.

Aquets llocs o espais físics d'inhumació, varien depenent del context històric (República-franquisme), i social. Per exemple, durant el conflicte bèl·lic els espais més utilitzats són en primer lloc la Parcel·la Militar (416 inhumacions), seguit a parts iguals (147 enterraments ambdós casos), de la fossa comú i dels nínxols. En el cas dels nínxols val a dir que, la Illa 1, és l'espai més freqüentat (38 enterraments), seguit de N.S. de la Mercè (27), i de Sant Oleguer (16). També hem de tenir en compte les 10 persones que consten als Dietaris i que van ser inhumats al Cementiri Britànic de Tarragona.

Durant l'etapa franquista, predominen com a espais d'inhumació la fossa comú (544 enterraments), els nínxols (154), la Parcel·la Militar (103), la nova Parcel·la de Santa Marta (22) i la fossa neutre (16). En relació al nínxols, val a dir que durant els primers tres anys de postguerra, les víctimes foren enterrades a espais anomenats: *Sección*, (divisió administrativa de les illes de nínxols), enumerades des del número 1 al número 5.

En quant als nínxols de lloguer d'època franquista, cal indicar que, les illes de Sant Oleguer i de Santa Anna, comptaven també amb nínxols de lloguer. Vuit en el cas de Sant Oleguer i 3 en el de Santa Anna respectivament. A partir de 1941, apareix el nom de: *Isla de San Tobías* i *San Augusto*, com a espais d'enterrament preferents en nínxol.

Partint de la base d'un recompte general, la següent gràfica permet visualitzar els espais físics d'enterrament de les dues èpoques d'estudi, tot i tenint present que durant l'etapa Republicana, no consten ni la fossa neutre ni la parcel·la de Santa Marta:

Espais físics d'inhumació a la ciutat de Tarragona (1936-1965), segons els Dietaris d'Enterraments. AHSPT. Elaboració pròpia.

5.3. Arxiu del Jutjat de Primera Instància de Tarragona

D'aquest arxiu judicial s'ha treballat el document citat *Diligències Prèvies / Expedients*³², referents als bombardejos que l'exèrcit colpista efectuà sobre la població tarragonina. Aquest expedient té una cronologia que va des de l'any 1937, fins el gener de 1939. En relació al contingut, cal dir que aquesta tipologia documental inclou: certificats de defunció mèdics, declaracions de l'encarregat del cementiri de Tarragona envers els espais d'inhumació, relacions de danys mobles i immobles de les persones afectades pels bombardejos, atestats, testimonis... Aquest fons consta de 26 expedients, envers la trentena de bombardejos efectuats per l'aviació franquista sobre la població tarragonina.

La seva consulta és molt lenta i difícil. En principi, perquè els documents referents a una mateixa persona estan separats en el temps. És a dir, no es tracta d'una documentació correlativa cronològicament, sinó que depèn de les diligències del Jutge o Magistrat, i del temps que tarden els informes en arribar al Jutjat per poder tancar els expedients. Aquest seria el cas, per exemple, de persones que van morir en el transcurs de l'any 1938, però el seu expedient personal es va tancar a principis de 1939. No obstant això, s'han pogut documentar un total de 141 víctimes de les quals, 25 consten com a persones «desconegudes», que ho eren a la base de dades.

L'estudi d'aquesta documentació ens permet dir que, en el transcurs de l'any 1937 les víctimes dels bombardejos van ser inhumades preferentment a la Illa 1, en nínxols, incloses les persones desconegudes, irreconeixibles, soldats, carabiners, guàrdies de seguretat... encara que haguessin mort a la clínica militar o a la Savinosa. No és gens estrany documentar la inhumació de varies persones d'una mateixa família enterrades en un mateix nínxol (germans Guasch Llorian).

La comparativa de dades d'aquest fons amb la informació continguda als llibres d'inhumació, ens demostra que en certs casos, la informació difereix. Trobem casos en els que, una mateixa persona apareix inhumada a dos espais o llocs diferents. Per exemple, a la fossa comú i a la parcel·la Militar, o també en nínxol i a la fossa comú³³.

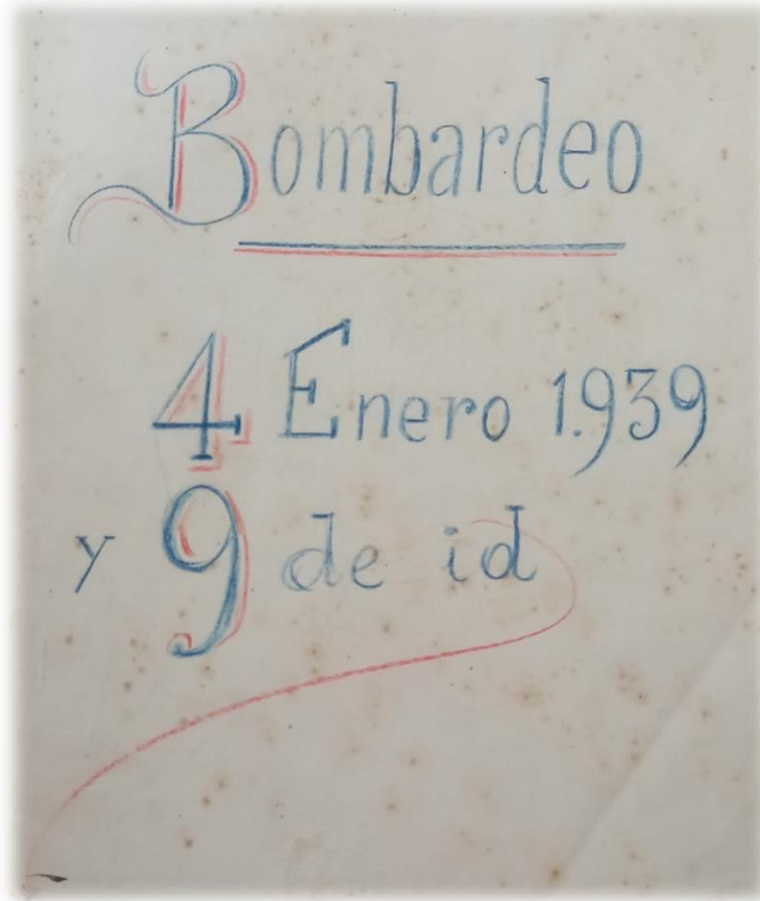
A aquestes incerteses s'han d'afegir també, les que fan referència als espais físics d'inhumació i als canvis de nom de les vies i illes que s'utilitzava. Això, depenent sempre de l'escrivà de torn que omplia els documents. En el cas del treballador de la CAMPSA Castellà Soliano, els expedients d'aquest arxiu ens diuen que va ser inhumat a: *Illa 1, nínxol 153*. Mentre que al Dietari d'Enterraments anomena: *Via del Sagrado Corazón, número 153*. El mateix podríem dir del també company de feina d'aquest treballador. Per Adolfo García, consta: *Illa 2, nínxol 80 / St. Olegario, nicho 80*³⁴.

Finalment, cal dir que, cap el final de la Guerra Civil, l'encarregat del cementiri (Agustí Fàbregas), reconeix que ni tant sols sap dir al Jutge el lloc exacte de les inhumacions. No obstant això, certificà oficialment que els cadàvers van ser enterrats dintre del recinte. Aquest seria el cas de les 25 víctimes dels bombardejos del dia 4 de gener de 1939, efectuats per l'aviació franquista a l'estació de tren de la ciutat.

³² AJPI. Fons: Bombardejos. Sig. 1. UI, 1.

³³ En aquests casos, a la base de dades s'indica al camp «observacions».

³⁴ Al voltant de la via del Sagrat Cor no hi ha illes pròpiament dites, el que hi ha són nínxols únics que normalment són familiars, o dels religiosos. És possible que es diguessin tant illa 1 com via del Sagrat Cor.

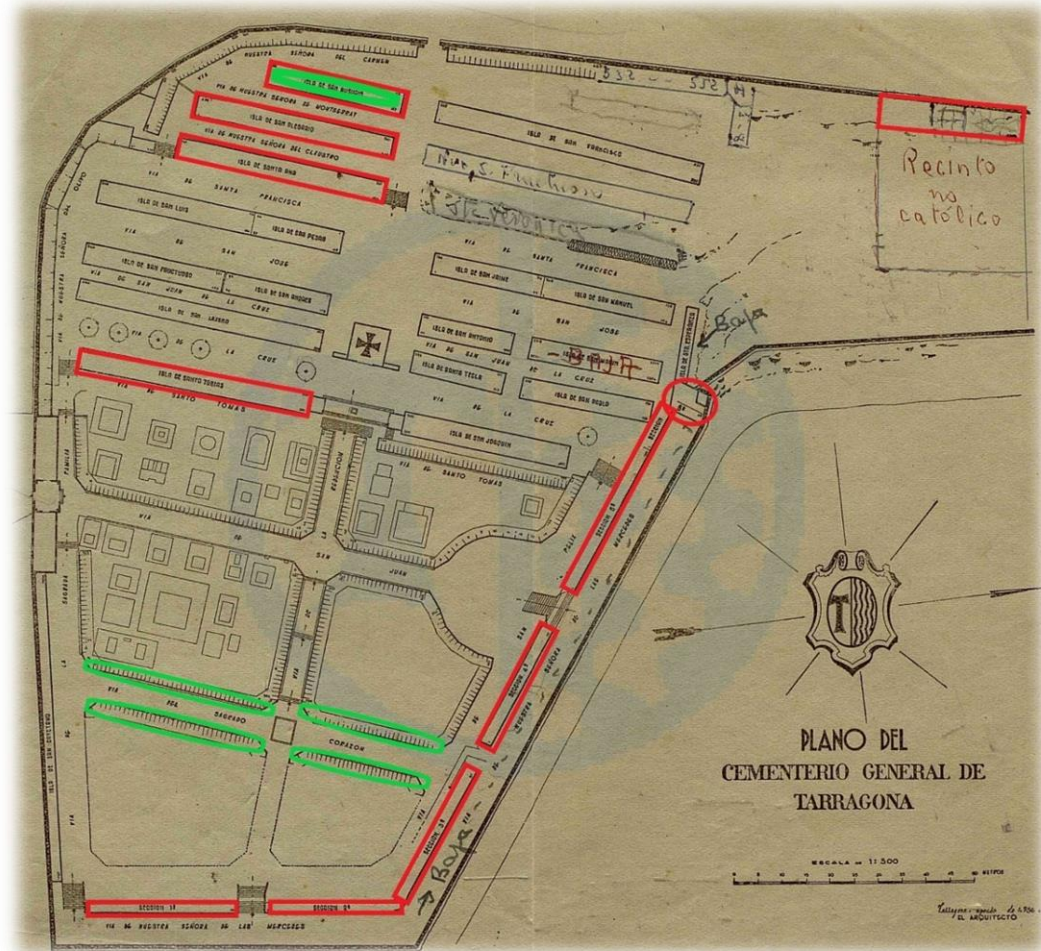
Primera pàgina del dossier o expedient relatiu als bombardejos efectuats per l'aviació franquista a Tarragona ciutat. 1937-1939. AHSPT.

5.4 El treball de camp

La consulta i estudi dels diferents fonts documentals, han permès identificar varies zones d'inhumació dintre del cementiri de Tarragona, on foren enterrades les víctimes de la Guerra Civil i del franquisme: fossa comú, parcel·la Militar, cementiri Neutre, parcel·la de santa Marta i nínxols. En aquest sentit, val a dir que també s'ha treballat sobre cinc plànols antics, datats de la primera meitat del segle XX. S'inclouen igualment, els plànols realitzats per l'arquitecte Zaragoza Albi, responsable de les reformes i arranjaments que es van dur a terme dintre del recinte del cementiri en època franquista (1940-1967). La idea inicial, ha estat comprovar si van haver moviments de terra o altres tipus arranjaments, susceptibles d'interès en aquesta recerca. No obstant això, cal indicar que, els projectes d'arranjament i obres consultats no reflecteixen, o no aporten cap llum al treball aquí presentat, donat que fan referència exclusiva a construccions en alçada.

En relació al treball de camp, dir que el buscador de sepultures de la pàgina web del cementiri, gairebé no aporta cap resultat al treball aquí presentat. Tant sols s'han pogut identificar les dades de 25 víctimes. Totes elles foren inhumades en el seu moment en nínxols, de les quals 8 són actualment a l'Ossera i 17 resten en nínxols. A la web consultada, consten dos tipus d'osseres

«l'ossera general» i «l'ossera K9999». Aquests registres tampoc són gens clars. Per exemple, en el cas de les restes que han estat traslladades a l'ossera K9999 o a l'ossera general, en certes ocasions indica com a data un any en concret que, a vegades es correspon amb l'any de la mort de la víctima, i en altres sembla indicar la data del trasllat. El mateix passa amb els finats que resten inhumats en nínxols.

Espais d'inhumació en nínxols de lloguer. En color verd l'etapa republicana, en color vermell el període franquista. Plànol de l'arquitecte Zaragoza Albi, 1956. Elaboració pròpia. AHSPT.

Altrament, cal destacar que no figura cap llibre-registre exclusiu de les fosses comunes, de la Parcel·la Militar o del cementiri Neutre, assumpte que sí més no, sorprèn. Com també sorprèn el fet de que no existeixi (o no s'ha pogut localitzar), cap llibre o registre de la sortida de les restes dels nínxols cap a l'ossera o de l'entrada de les restes a l'ossera. Per tant, a hores d'ara, de les restes de les 424 víctimes identificades en aquesta recerca i inhumades en nínxols (molts de lloguer), només sabem el destí de les 25 persones que reflexa la web del cementiri.

Davant d'aquesta incertesa, es va decidir fer una sèrie d'entrevistes a dues persones empleades en actiu (administrativa i encarregat), i un altra entrevista a un treballador que ja fa un parell d'anys que es va jubilar (enterramorts), amb la intenció d'obtenir més informació³⁵. En quant al fet de

³⁵ Per motius de la llei de Protecció de Dades, l'Administració del cementiri de Tarragona no ens ha permès indicar els noms de les persones treballadores entrevistades.

voler parlar amb un treballador jubilat, la idea principal fou la d'entrevistar a l'empleat que comptés amb més anys de permanència i experiència en el lloc de treball.

La treballadora administrativa ens explica les diferències que hi han entre «ossera general» i «ossera K9999». Aquesta ossera numerada, fa al·lusió a nínxols que pertanyien a particulars i que, passats certs anys de no utilitzar-los i no reclamar-los, han passat altre cop a mans del cementiri. Aquests espais, són els que es fan servir actualment com a osseres. L'altra ossera dita «General», en realitat en són dues, i es localitzen, una al inici de l'illa de sant Llàtzer, i l'altra entre les illes dels sants Llàtzer i Andreu. Ambdues a la zona lateral esquerre de la Capella.

Ossera general localitzada entre les illes de sant Llàtzer i de sant Andreu. Fotografia de l'autora (2024).

Preguntada també per l'ossera de la Parcel·la Militar, l'empleada ens indica que el cementiri de Tarragona no sap res del funcionament, ni de l'estructura d'aquest espai, donat que és exclusivament militar. És més, afirma que fa més de 20 anys que no s'enterra a ningú en aquest lloc, i que tant sols un cop a l'any, venen uns militars a retre homenatge.

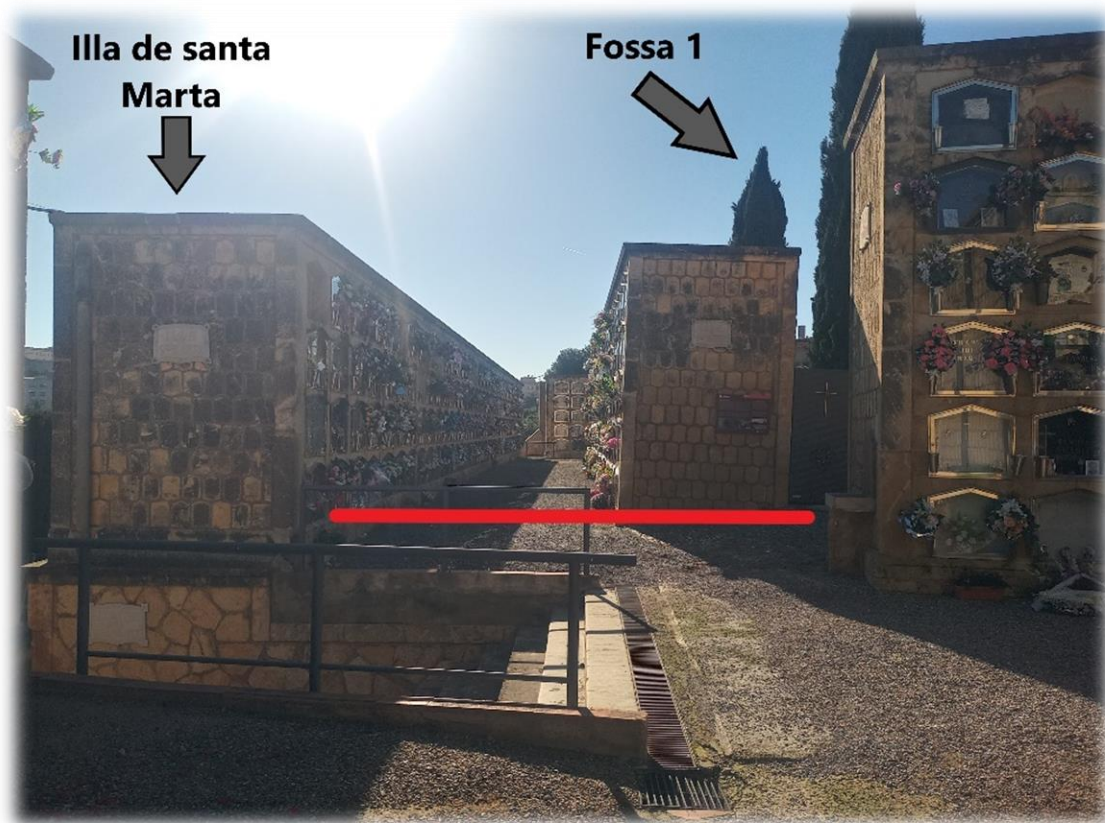

Parcel·la Militar. El recinte roman perfectament delimitat amb una cadena. A la creu podem llegir en castellà: *Los soldados no mueren hasta que su patria los olvida* (2024). Fotografia de l'autora.

No obstant això, els resultats de les entrevistes no han estat gaire productives, donat que aquests treballadors han estat en actiu, molts anys després de l'etapa que s'està treballant en aquesta recerca. L'administrativa i l'encarregat són persones joves que encara hi treballen, i l'altre treballador es va jubilar fa dos anys, després d'haver-ne treballat uns 20, segons ens explica. Per tant, el lapsus temporal entre les inhumacions que s'investiguen i el seu testimoni, implica que han passat més de 65 anys.

El que sí ens van donar, van ser les localitzacions de totes les fosses comunes (3), la parcel·la Militar, l'espai Neutre i les osseres (2). En relació a la parcel·la de santa Marta que surt reflectida als fons arxivístics consultats, els testimonis no ens van saber donar cap resposta, ni tant sols la ubicació. És més, desconeixien completament la seva existència.

De fet, existeix una Illa de nínxols dita de santa Marta que, en aquests moments, no podem dir la data exacte de la seva construcció (posterior a 1956 segons plànols). Preguntats, ens responen que tal vegada, abans d'aquesta nova construcció en alçada, existia una fossa comú i que al aixecar la filera de nínxols al d'amunt, se li poses el mateix nom. Sigui com sigui, i davant d'aquestes conjectures, dir que en aquests moments es desconeix l'emplaçament de la parcel·la de santa Marta, on ens consta que varen ser enterrades varies víctimes del franquisme. De fet, no seria gens estrany pensar que, l'anomenada fossa de santa Marta, formés part en algun moment indeterminat, de la Fossa 1.

Localització de l'actual Illa de Santa Marta. En color vermell distància d'un 8 metres, entre l'Illa de santa Marta i l'entrada a la Fossa 1. Data de construcció indeterminada . Fotografia de l'autora (2024).

Altrament, dir que ens interessava conèixer de primera mà, si la disposició de les inhumacions a les fosses comunes de Tarragona eren tipus «trinxera». Tot i que la informació rebuda per part dels treballadors no te res a veure amb el període que ens interessa, val a dir que, ens comenten que fa ja molts anys que les fosses comunes s'han deixat d'utilitzar a Tarragona. L'enterramorts ens apunta que, tant sols l'ha utilitzat personalment en el cas de les amputacions. Aquestes inhumacions (amputacions), sembla ser que s'han dut a terme, segons ens assenyala, d'una forma aleatòria, sense cap ordre establert. Dit altrament, el treballador feia un forat a on li semblava bé del espai que ocupa la Fossa 1, i allà mateix dipositava les amputacions.

De resultes d'aquesta entrevista, es va poder localitzar una tercera fossa comú ubicada entre les illes sant Nicolau i santa Inés, la qual no estava identificada com espai d'inhumació de les víctimes. Presenta actualment unes dimensions aproximades d'uns 50 metres longitud per 10 d'amplada. La seva forma actual és rectangular i té el perímetre delimitat per una tanca. En superfície s'observen algunes creus i/o esteles funeràries que contenen el nom i la data del naixement i del sepeli de la persona finada³⁶.

³⁶ Si bé la forma actual és rectangular, no sembla que ho fos en origen donat que segons els treballadors, es van desplaçar totes les creus a un costat per deixar espai per illes de nínxols i zona de pas.

Vista de la fossa comú no identificada localitzada entre les illes de sant Nicolau i de santa Inés (2024). Fotografia de l'autora.

Per tal d'esbrinar si aquesta fossa no identificada d'antuvi, podria correspondre a l'anomenada parcel·la de santa Marta, o a una hipotètica ampliació de la fossa Neutre, es va fer un cribratge aleatori de les dades inscrites a les creus i esteles funeràries. En aquest sentit, la forquilla cronològica, va ser la que es correspon amb els anys 1935-1970. En quant a les persones seleccionades, cal remarcar que s'han comprovat les dades personals d'homes, dones i nadons/albats.

Finalment, dir que la recollida d'aquestes dades va obligar a tornar a revisar els dietaris d'enterraments, per comprovar si aquest espai d'inhumació era en realitat la parcel·la de santa Marta, o bé una extensió de la fossa Neutre. De les vuit persones seleccionades per aquest tempteig aleatori, tant sols dos homes estaven enregistrats a la base de dades (fossa comú i parcel·la Militar). La resta, o bé estan inhumades a la fossa comú, o no consten als dietaris d'enterraments.

Comptat i debatut, tot sembla indicar que aquesta fossa comuna, no es correspon ni té res a veure amb la parcel·la de santa Marta, ni amb una hipotètica ampliació de la fossa Neutre. Tant sols podem dir en aquests moments, que és anterior a l'inici de la Guerra Civil.

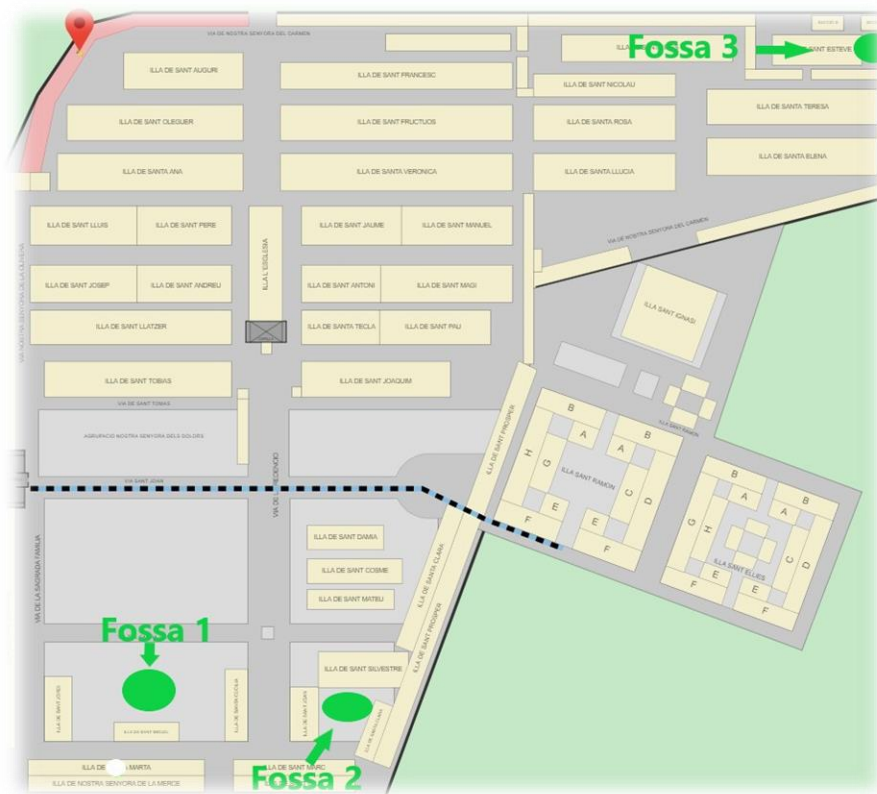
5.5 Valoració actual dels espais d'inhumació

El cementiri de Tarragona compta actualment amb tres fosses comuns localitzades, senyalitzades, i dignificades. Inventariades amb els números 1, 2 i 3, cap d'elles ha estat exhumada, per tant, es desconeix el seu estat de conservació. No obstant això, de resultes de la recerca comprovem que en aquest espais, no només hi han inhumades les víctimes del franquisme. La Fossa 3, es correspon amb l'anomenat «Cementiri Neutre», i aquest espai no catòlic es construí a finals del segle XIX. Això responia a les disposicions decretades per Reial Ordre de 28 de febrer de 1872 i

de 2 d'abril de 1883, envers la creació dels anomenats *Cementerios Neutros*. Així, a l'estiu de 1888 es construí la porta de ferro de tancament i d'accés a la zona nord del recinte. No obstant això, la primera inhumació data de l'any 1893, i l'últim enterrament que s'ha pogut identificar és de 1966.

Com hem pogut comprovar, aquí s'inhumaren les despulles de persones suïcides, estrangers d'altres països, albats, represaliats del franquisme i persones afectes a d'altres religions, com per exemple, anglicanes, protestants, i evangèliques. En relació als albats, val a dir que no consta que s'inhumessin a la fossa comú d'aquest recinte, durant el segle XIX i fins arribar al franquisme. Dit altrament, els albats identificats en aquesta etapa històrica van ser tots enterrats en nínxols, segons es desprèn de la documentació consultada.

Aquest espai Neutre s'organitzà ja d'antuvi a partir d'una fossa comú, i de nínxols adossats a la paret, de tancament del cementiri. Aquests nínxols podien ser de lloguer o bé de compra. D'aquesta disposició es pot intuir que, els finats que acabessin els contractes d'arrendament, possiblement anessin a parar a la fossa comú o a un possible ossari que existís del qual, malauradament no s'ha pogut identificar o documentar.

Localització de les fosses dignificades 1, 2 i 3.

En relació a la Parcel·la Militar, espai on van ser inhumades les despulles dels soldats republicans morts en actes de guerra (majoritàriament procedents de La Savinosa), cal dir que malauradament no està dignificada ni senyalitzada. Tampoc ha estat exhumada, per tant, desconeixem el seu estat de conservació. Actualment, continua sent el Ministeri de Defensa l'encarregat del seu manteniment.

Altrament, cal recordar que aquest espai exclusivament militar, té com antecedent o punt de partida, l'enterrament del tinent general Teodoro Reding, finat el dia 23 d'abril de l'any 1809.

Després d'una estada provisional al dipòsit de cadàvers, la seva despulla va ser inhumada en una fossa revestida de maçoneria. Transcorregut un temps prudencial, s'edificà sobre aquesta fossa un mausoleu de forma piramidal. En el transcurs de l'any 1885, aquest mausoleu és reedificà, envoltant-se aleshores el perímetre amb una tanca de ferro. Fou en aquets moments que, la Junta de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla (propietària del cementiri), va emetre els títols corresponents per l'ús de 26 metres quadrats, al governador general militar de Tarragona.

El dia 1 d'agost de 1910, la Junta de l'Hospital va donar en cessió permanent al Ministeri de la Guerra, una parcel·la de 6 x 6 metres quadrats. Aquest espai és va presidir amb una creu amb làpida de marbre inclosa i fou perimetrat amb una reixa de ferro. No obstant això, ben aviat l'espai militar del cementiri de Tarragona fou insuficient. Així, en el transcurs de la primavera de l'any 1916, s'aprovà un nou pressupost per a la construcció d'un ossari dintre del mateix recinte militar. Dos anys més tard, s'ordenava que no s'efectuessin més inhumacions a la zona militar, donat que no existia més espai per poder enterrar a més soldats. Segons la documentació consultada, en aquells moments havien inhumats 19 cadàvers. D'aquí bé la petició per part del ram de la Guerra, de poder sepultar als militars que finessin a Tarragona (sempre que les famílies no poguessin fer-se càrrec de les despeses d'un nínxol), a la fossa comú. Aquesta petició respon a les normatives establertes en aquells moments. No es podien traslladar restes a l'ossera de: *ningún cadáver cuyo sepelio date de menos de cinco años.*

Es aleshores quant a finals de l'any 1920 es procedia l'ampliació de la parcel·la militar, atorgant per part de la Junta de l'Hospital, uns altres 36 metres quadrats per la quantitat de 720 pessetes. Aquest nou espai s'establí al límit de l'anterior parcel·la, quedant aleshores la creu al centre de la parcel·la total.

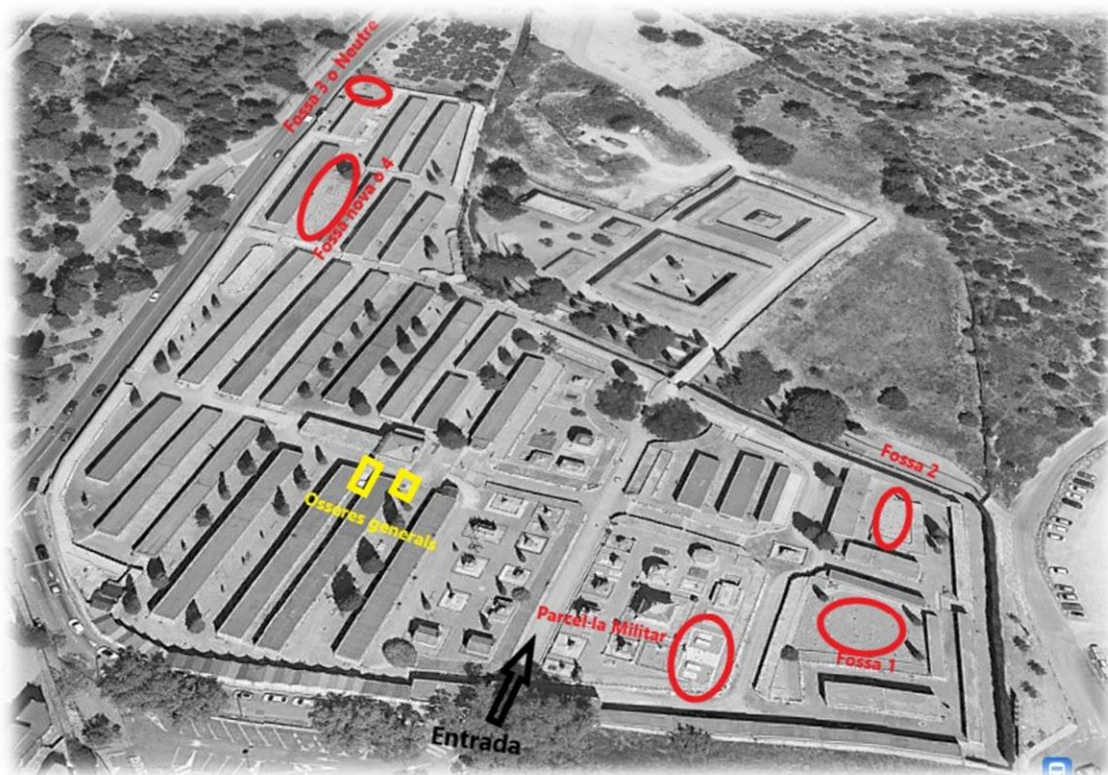
No obstant això, cal remarcar que l'espai militar identificat com: *Mausoleo núm. 26, de la Vía del Sagrado Corazón*, (zona primigènia d'inhumació del tinent general Reding), pertanyent a l'Exèrcit, en un moment no determinat d'època franquista s'atorgà (per venda de la Capitania General), l'ús funenari d'una sisena part (1/6), a: *Las Hijas de la Caridad de San Vicente Paul*. Es important tenir present que, en aquests moments, no podem dir sí la part venuda a les religioses, estava ocupada d'antuvi per altres inhumacions o bé, era terreny sense utilitzar.

A part de la Parcel·la Militar, la recerca documental junt amb el treball de camp, ha permès localitzar i identificar un altre fossa comú. Aquesta podria ser tal vegada la Fossa número 4, donat que ens consta que aquí també van ser inhumades un número indeterminat de víctimes de la repressió franquista. Aquest espai no està senyalitzat ni dignificat, i es desconeix el seu estat de conservació.

L'altre espai d'inhumació identificat a la documentació arxivística, és l'anomenada Parcel·la de Santa Marta que, malauradament, no s'ha pogut localitzar en l'espai. Aquesta parcel·la fou utilitzada al menys durant 4 anys (1946-1950). Segons la documentació consultada, aquí resten les despulles de 17 homes i 3 dones, totes persones empresonades que finaren per malaltia, majoritàriament per tuberculosi. A excepció de dues víctimes que són d'origen català (Batea i Mont-ral), la resta ho són de Valencia, Alacant, Murcia, Madrid, Zaragoza i Lugo.

Finalment cal dir que, davant del fet de ho haver localitzar en l'espai físic aquesta fossa (que en tot cas seria la cinquena), se'ns plantegen certs dubtes. La resposta més fàcil seria dir que, per proximitat d'aquesta parcel·la amb la Fossa 1, tal vegada formés part de la mateixa. Llavors de ser així, i al construir l'illa de nínxols (dita actualment de santa Marta), aquesta fossa quedés per sota de la nova construcció. No obstant això, els documents consultats deixen prou clar que entre

els anys 1946 y 1950, alguns enterraments es feien a la fossa comú i d'altres (ignorem el motiu), a la parcel·la de santa Marta, que segons sembla, és un altre fossa comú.

Plànol del cementiri de Tarragona amb els espais d'inhumació identificats. El color vermell indica les inhumacions primàries (fosses), en color groc les inhumacions secundàries (osseres generals). Elaboració pròpia. 2024. Google Earth.

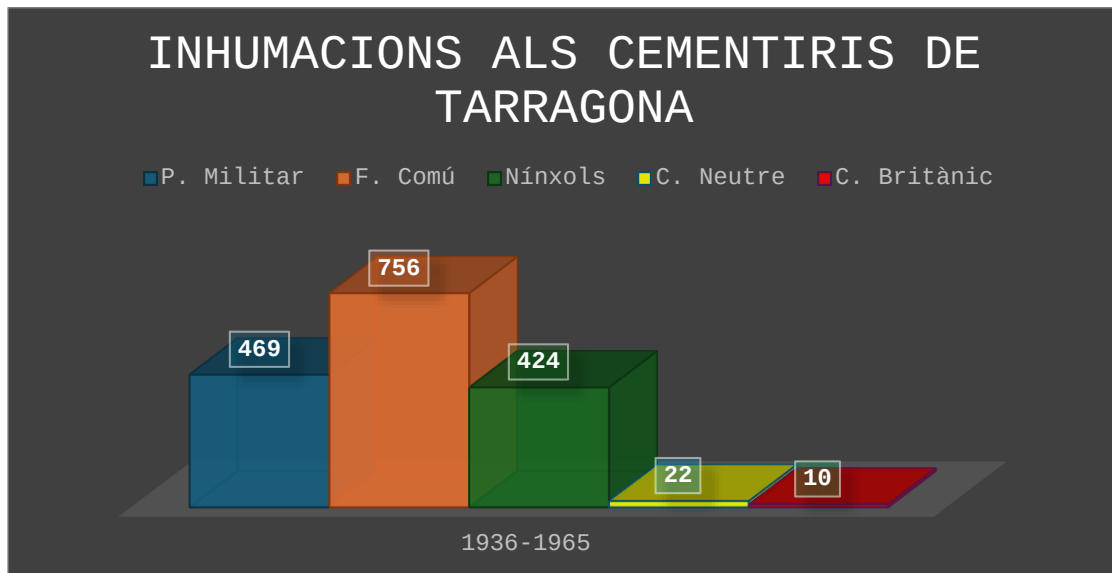
6. ELS RESULTATS

6.1 La base de dades, La Savinosa i l'arxiu digital

En relació a la base de dades, fruit de la recerca aquí presentada, val a dir que s'han identificat i introduït un total de 846 noves víctimes, de les quals 97 són persones (homes, dones i infants), en principi «desconegudes». Per tant, el nombre exacte de víctimes noves identificades amb noms i cognoms puja a un total de 749 (vegeu annex 1). Per altra banda i en relació a les persones finades (soldats), a l'Hospital Militar del V Cos de l'Exèrcit de l'Ebre, establert a l'edifici de La Savinosa, dir que s'han documentat un total de 231 víctimes, de les quals 67 van finir no per actes de guerra, sinó per malaltia, majoritàriament a conseqüència del tifus³⁷.

³⁷ Tot i que els certificats mèdics de defunció indiquen «tifus» com a causa de la mort, es té constància de que molts ferits de guerra van contraure la malaltia al mateix centre sanitari.

Altrament, i tenint en compte el nombre total de víctimes (les identificades d'antuvi i les noves), que mostra en aquests moments la base de dades treballada, cal destacar que s'han pogut identificar les inhumacions de 1.681 víctimes de la Guerra Civil i de la posterior dictadura franquista. Aquestes inhumacions es localitzen, seguint les dades de la següent taula, al cementiri de Tarragona (P. Militar, fossa comú, nínxols i cementiri Neutre), i al cementiri Britànic.

Localització i nombre d'enterraments al cementiri de Tarragona i al cementiri Britànic, durant la Guerra Civil i la posterior dictadura franquista. Elaboració pròpia.

En relació a l'arxiu digital esdevingut d'aquesta recerca, val a dir que el volum ha estat prou considerable. S'han digitalitzat un total de 2.465 documents en format JPG. També s'ha confeccionat el quadre de classificació i inventari dels documents digitalitzats (vegeu annex 2). La següent taula especifica l'arxiu, el tipus de document que s'ha digitalitzat, el número de fotografies i les dades màximes d'aquests documents.

ARXIU	DOCUMENT	IMATGES	CRONOLOGIA
CDMH	Causa General	10	1940-1941
CDMH	Comissaria Militar de Defensa TGN	2	1937
AHSPT	Llistat bombardeig	1	1938
AHSPT	Cementiri Neutre	1	1939
AHSPT	Dietari d'Enterraments (Vol. 1)	209	1936-1943
AHSPT	Dietari d'Enterraments (Vol. 2)	44	1944-1966
AHSPT	Registre entrada / sortida de malalts	14	1936-1937
AHSPT	Registre antic nínxols de lloguer	6	1936-1942
AHSPT	Llibreta amb relació dels nínxols de lloguer de les seccions: 3, 4, 5 i 6	13	1944-1953
AHSPT	Registre trasllat de restes	3	1958-1961
AAPT	Registre Civil. Defuncions. Actes	1.835	1937- 1955
AJPI	Expedients dels bombardejors	327	1937-1937
TOTAL		2.465	1936-1965

Número de documents digitalitzats provinents dels diferents arxius. Elaboració pròpia.

6.2. El cementiri i el treball de camp

En relació al cementiri i el treball de camp, dir que s'han pogut ubicar en l'espai les dues osseres, la Parcel·la Militar i una nova fossa comú (o quarta fossa), situada entre les illes sant Nicolau i santa Inés. Aquesta fossa resta sense enumerar donat que no estava identificada d'antuvi. També s'ha pogut identificar el destí (ossera / nínxol), de les despulles de 25 víctimes. Malauradament, no ha estat possible localitzar ni ubicar en l'espai, l'anomenada Parcel·la de santa Marta, que sí surt reflectida als documents consultats. Finalment, dir que tampoc podem dir en aquests moments, l'estructura interna de les fosses comunes, ni de la Parcel·la Militar del cementiri de Tarragona.

6.3. Proposta d'actuacions

Finalment, cal indicar que, la consulta d'altres arxius no proposats en aquest estudi, tal vegada aportarien més dades a la recerca envers les víctimes de la Guerra Civil i del franquisme, però també en relació a les fosses comunes del cementiri de Tarragona. Aquests arxius són els que tot seguit s'indiquen:

- 1) **Archivo General de la Administración:** presoners de guerra (camp de concentració de La Punxa), i presoners polítics (presó de Tarragona).
- 2) **Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya:** obres i arranjaments del cementiri de Tarragona, en especial, les obres realitzades en temps de l'arquitecte Zaragoza Albi.
- 3) **Archivo Intermedio Militar Pirenaico:** en relació a la parcel·la Militar. Fons creat per la *Jefatura de Ingenieros de la 4 Región Militar*, i el fons pertanyent al *Gobierno Militar de Lérida* (la documentació de la construcció i reformes de la parcel·la Militar està generada per aquest organisme).
- 4) **Arxiu del Port de Tarragona:** fons de les Actes de la Comissaria de Defensa Militar de Tarragona (milícies, atacs i bombardejos), i el vaixell presó o txeca nomenat *Río Segre* (víctimes de la repressió a rereguarda).
- 5) **Registre Civil de Tarragona:** revisió per comprovar si es pot localitzar alguna víctima més i ampliació de les dades ja existents. Al menys, pel que fa a les víctimes dels primers mesos de la Guerra Civil.

A tall de conclusió, i tenint en compte la informació obtinguda en aquesta recerca, considerem que a hores d'ara, no és viable l'exhumació de les fosses del cementiri de Tarragona. Això respon a que hem pogut comprovar que en aquests espais, han estat inhumades persones abans i després de l'època d'estudi. Per exemple, la fossa Neutre s'ha estat utilitzant des de finals del segle XIX, fins la dècada del anys 60 del segle XX, segons la documentació consultada. Tampoc creiem que sigui viable una hipotètica exhumació perquè els documents no diferencien les fosses com sí s'ha fet a l'actualitat (Fossa 1, 2 i 3). Les úniques fosses que sí surten diferenciades a la documentació consultada són la Neutre i la de santa Marta. Dit altrament, es gairebé impossible saber qui hi ha enterrat a cada fossa, a no ser que ens refiem de les esteles funeràries.

No obstant això, tal vegada sí seria viable fer alguna cata cronoestratigràfica per verificar al menys la distribució o posició de les restes. També a la zona de passadís que queda entre l'Illa de Santa Marta i la Fossa 1. El mateix es podria fer al passadís que queda entre la nova fossa localitzada (4?) i l'Illa de sant Nicolau. En aquest passadís probablement hi hagi restes, donat que tot sembla indicar que les creus i esteles que s'observen ara, van ser traslladades d'un costat a l'altre, quan es va construir l'espai que ara ocupa l'Illa de sant Nicolau.

En relació a la Parcel·la Militar, dir que sobta el fet de que els documents ens diguin que van ser enterrades les restes de 469 soldats, de les quals 231 venen de La Savinosa. Sorpren, si tenim en compte que les fonts consultades ens diuen que en aquest espai hi cabien tant sols 19 cadàvers a un costat i 19 més a l'altra (quant la fossa es va ampliar). Això ens porta a plantejar-nos, sí en algun lloc del cementiri (Fossa 1, Fossa 2 o Fossa nova), es va destinar un altre espai per inhumar exclusivament al personal militar. De fet (i aquí ho deixem), al tempteig fet a la Fossa nova, hem documentat al soldat J. M^a. Galán que consta inhumat a la Parcel·la Militar (1938), i a J. Sanmartin el qual està enregistrat a la Fossa comú. Dos tipologies de víctimes diferents (militar i civil),

inhumades en una mateix espai. Finalment, creiem que tant la Parcel·la Militar com la Fossa nova haurien de ser senyalitzades i dignificades, com la resta de fosses del cementiri de Tarragona.

7. FONTS CONSULTADES

Arxius

Arxiu Central de l'Audiència Provincial de Tarragona

Archivo Histórico Nacional

Arxiu Històric del Hospital de Sant Pau i Santa Tecla

Arxiu del Jutjat de Primera Instància de Tarragona

Bibliografia

Arnabat R. i Valcárcel, A. (2014): Sang vessada. Les víctimes dels bombardeigs franquistes sobre la ciutat de Tarragona. *Kesse*. Butlletí del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver. Vol. 48, pp. 18-39.

Bugarin, J (29-1-2024): L'ajuntament vol replantejar l'acord pel cementiri dels Jans amb el govern britànic. *Diari Més*, Tarragona. <https://issuu.com/mestarragona/docs/diarimestgna4968>

Caamaño Morado, S. (2020): Tarragona 1936. El Río Segre y los terribles barcos prisión. *Diari de Tarragona*. «<https://www.diaridetarragona.com/opinion/tarragona-1936-el-rio-segre-y-los-terribles-barcos-prision-20200808-0006-EHDT202008080006>».

Carod Rovira, J. Ll (21-4-2024): Els Jans, l'altre cementiri. *Diari de Tarragona*. <https://www.diaridetarragona.com/tarragona/els-jans-l-altre-cementiri-EN19275643>

Espinosa Maestre, F. (2010): *Violencia roja y azul. España, 1936-1950*. Ed. Critica, Barcelona.

Freixa, R (6-6-2023): El Govern britànic donarà el cementiri dels Jans a l'Ajuntament de Tarragona. *Diari Més*, Tarragona. «https://www.diarimes.com/ca/tarragona/230606/el-govern-britanic-donara-cementiri-dels-jans-ajuntament-tarragona_127992.html».

Hurtado Albir, A. (2000): Un testimonio de la Guerra Civil espanyola. Anna Pibernat: mis memorias. *Arenal. Revista de Historia de las mujeres*, 7:2. «<https://revistaseug.ugr.es/index.php/arenal/article/view/16774>».

Muntanya Martí, T, i Escatllar Torrent F. (2007): *Tarragona. Una passejada pel terme, una retrobada amb la gent. Onomàstica tarragonina amb anotacions multidisciplinars*. Vol. I. Ed. Arola, Tarragona.

Pastor Roldán, A; i Peña-Muñoz, A. (2021): *Memòria final del projecte de documentació de fosses del període de la Guerra Civil i franquisme al Camp de Tarragona. Registre de Morts i inhumacions vinculats a l'Hospital de La Savinosa (Tarragona)*. Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Direcció General de Memòria Democràtica. «<https://repositori.justicia.gencat.cat/handle/20.500.14226/1630#page=1>».

Solá Carrió, R. (1978): *Diario Personal del Dr. Ricardo Solá Carrió. Julio 1936, diciembre (Barcelona). Batalla del Ebro*. Marte, D.L. . Barcelona.

Rovira Soriano, J, i Martín Vielba, O. (2016): *El cementiri dels Jans de Tarragona. Història d'un enclau britànic a la ciutat de Tarragona*. Ed. Bibliòfils de Tarragona.

Solé, Q. (2020): Dona i repressió franquista a Catalunya. La gran majoria d'estudis: els locals. «*Plecs d'Història Local*, 178. « <https://raco.cat/index.php/Plecs/article/view/373271>».

Subirats Piñana, J; i Poy Franco, P. (2006): *Les Oblates, 1939-1941. Presó de dones de Tarragona*. Cossetània Edicions, Valls.

Entrevistes

Encarregada de l'Administració del cementiri de Tarragona (27/11/2024).

Encarregat del cementiri de Tarragona (16/11/2024 i 27/11/2024).

Empleat jubilat del cementiri de Tarragona (16/11/2024).

Pàgines web

Arxiu Municipal de Tarragona: <https://www.tarragona.cat/patrimoni/arxiu-municipal/presentacio/presentacio>

Cementiri de Tarragona: «<http://www.cementiritarragona.cat/>».

Patrimoni arquitectònic de Catalunya. «<https://invarquit.cultura.gencat.cat/card/12564>».

Port de Tarragona: «<https://arxiportus.blogspot.com/2016/01/el-port-de-tarragona-la-guerra-civil.html>».

ANNEXOS

Annex 1. Llista alfabètica de les noves víctimes documentades

Llistat per ordre alfabètic de les noves víctimes de la Guerra Civil i del franquisme finades a Tarragona. S'han exclòs de la llista a les persones definides com a «desconegut / desconeguda».

... ..., Domingo	Altavas Lara, Ricardo
Abad Alonso, Julio	Alujas Llagostera, Ramón
Abellán González, Fidel	Álvarez Martínez, Sonia
Abellí Jordi, Miquel	Amat García, Antoni
Aguilar Masip, Ramona	Ametller Gurnals, Josepa
Aguirre Arrillaga, Agustín	Amor Pérez, Salvador
Agustí Miquel, Casimir	Amorós ..., Joan
Alabán García, Sebastián	Amorós Anguera, Carles
Alai ..., Josep	Andreu Gestí, Cassià
Alameda Camarero, Julián	Anguera Cabré, Josepa
Albaigés Escoda, Magí	Anguera Jordà, Joan
Albiol Matamoros, Joan	Antón Luz, Marcelino
Albocar Fandos, Santiago	Antonia Aurora, Francisco
Alcácer del Valle, Cándido	Arbós Romeu, Ramon
Alcoberro Navarro, Ángel	Arce Fernández, Elpidio
Alcoverro Berenguer, Ángel	Ardèvol ..., Joan
Alegre Garza, Amparo	Ardit Montasó, Joan
Alfonso Vallespir, Andrés	Arnosi Asensio, Antonio
Almenara Torredell, Isidre	Artiá Arocena, Concepción
Alomà Sanabras, Pau	Artigas Clavell, Núria
Alsina Sala, Josep	Aureli Corbatón, ...

Bach Écicja, Ignasi	Beltrán Beltrán, Concepción
Badia Llagostera, Ramón	Beltrán Beltrán, Guillermo
Badia Sorribas, Ramón	Ben Kassen, Alí
Balabasquer Gimeno, Manuel	Benach Rosell, Josep Maria
Balaguer Forés, Josep	Berenguer Rodas, Ricard
Balcells Oliva, Josep	Bernacer Pérez, Francisco
Ballesta Torrente, José	Bernal Chavarria, Jerónimo
Ballesté Miró, Francesca	Bernat ..., Maria
Ballesteros Maixé, Dolores	Bernat Martínez, Antoni
Balzola Yrigoyen, Feliciano	Bertrán Borral, Paterno
Baño Ceballos, Emilia	Bielsa Bayot, Josep
Barberà Altadill, Pau	Bigorra Vall, Serafí
Barberà Colomé, Joan	Bilbao Aznar, María Teresa
Barbol Orán, Manuel	Biosca ..., Vicente
Barceló Arnau, Isabel	Blanch Virgili, Teresa
Barrera Mallol, Antoni	Blasco Cabezas, Mercedes
Bartolomé Revilla, Pedro	Blasco Vega, José
Bartomeu Bartomeu, Francesc	Bleda López, Olvido
Barrutti ..., Mario	Bogamí Valdecabras, Adolfo
Basset ..., Marcel	Bonfill Ramos, Domingo
Batet Solanes, Salvadó	Bonsoms Cregut, Pere
Batista Giménez, Teresa	Boronat Soler, Pilar
Batista Munné, Joaquina	Borràs Esteve, Enric
Batlle de Batlle, Ignasi	Borràs Ferré, Manuel
Beguer Subirats, Josep Manuel	Borrutti ..., Mario
Bel Montsech, Agustí	Bricollé Xaus, Antònia

Bru Juni, Pau	Carrozas Borrallo, Manuel
Bru Ametller, Josep	Cartanyà Múria, Francesc
Buqueras Mádico, Josep	Cartañá Isern, Josep
Bushell Blankestein, Josep	Casabona Magarolas, Tecla
Busquet Gascón, Julià	Casado Torres, Regino
Busquets Gisbert, Josep	Casas Cantó, Antònia
Caballé ..., Josep	Casas Fossas, Jaume
Caballé Sedó, Lleonard	Casas Fossas, Pere
Caballero Serrano, Pedro	Castán Torregrosa, Ramon
Cabestany Porta, Tomàs	Castellà Soliano, Bertomeu
Cabreja Sánchez, Julián	Castellnou Ros, Jaume
Cabrera Anguera, Maria	Castells Guasch, Joan
Cajal Abuelo, Joaquín	Castellví Baldirá, Pasqual
Calaf Artigas, Josep	Castellví Llorens, Josep
Calderón Donoso, Francisco	Castro Rodríguez, Constantino
Calero Mallafré, Carme	Casuso Martínez, Manuel
Camacho López, Manuel	Celis Gutiérrez, Marcelino
Camacho Parra, Martín	Cenc Días, Marcos
Camarasa Ferrer, Jaume	Cerdà Amenós, Concepció
Cañagueral Segarra, Francisco	Cerdà Sánchez, Ricard
Capdevila Fortuny, Josep	Cerezo Pancorva, Santiago
Carbó Fresquet, Enric	Chacón Sanllorente, Ángel
Carlos Baltrons, Bertomeu	Cherta Villoro, Marcelino
Carné Almenara, Francisco	Chillerón Tébar, Laureano
Carreras Castro, Pedro	Claverol Zanuy, Enric
Carrillo Lanuza, Manuel	Clemente Fernández, Rafael

Clotet Siscans, Joan	Denji Tavera, Esteban
Codina Arnau, Guadalupe	Descalzo Torrija, Antonio
Codina Vives, Alfons	Deupí Parera, Esteve
Colat Diego, Josep	Díaz Hernández, Ramón
Company Torrellas, Francesc	Díaz Vale, Dolores
Córdoba Gómez, Antonio	Domènech Solé, Jaume
Coria Montes, Andrés	Domingo Figuerola, Mercedes
Cortés Llorba, Eusebio	Domingo Girona, Ambrosio
Cortijo Donoso, Eladio	Domingo Oliva, Luís
Cortijo Huguet, Rafael	Domingo Papiol, Salvador
Costa Fornés, Josep	Donoso Villena, José
Costa Roca, Maria	Elorrieta Berojaín, José
Costea Carrión, Antón	Escalante Pinta, Antonia
Cuadrilero Correa, Cayetano	Escardó Pinent, Josep
Cuaresma Álvarez, Constancio	Escardó Rovira, Antoni
Cubas Pinaza, Andrés	Escofet Brotons, Vicenç
Culebras Solá, Ferrán	Espinosa Aguilar, Ricardo
Curtillas Cucurull, Josep Maria	Fàbregas Sans, Agustí
Cusió Lisbona, Joan	Falguera Montserrat, Francesc
De la Vega Denís, José	Farré Murtra, Antoni
De Landa Porta, Cristian	Farré Ramon, Florià
De Landa Porta, Jorge	Farré Serra, Joan
De Peñarrubia Morenés, Manuel	Faudos Gea, José
Del Pilar Polo, Francisca	Feliu Costa, Narcís
Del Val Rubio, Francisco	Fernández ..., José
Delgado Soriano, Bonifacio	Fernández Chacón, Dolores

Fernández García, Mateo	Forés Gasull, Ricard
Fernández Martínez, Alonso	Forgas Vidal, Antoni
Fernández Pascual, Jaime	Forteza Forteza, Gaspar
Fernández Robles, Basilio	Franch Manuel, Odón
Fernández Robles, Natividad	Franch Miró, Joan
Fernández Toledo, Juan	Franch Pascual, Josep
Ferran Tomás, Carmen	Freixas Puig, Mateu
Ferrando Vilanova, Juan	Fruncio Lapuente, María Lourdes
Ferré ..., Pau	Fruncio Lapuente, Pilar
Ferré Girona, Mercè	Fuentes Vallespí, Lucas
Ferré Montaña, Joan	Fuster Pomar, Antoni
Ferré Nicolau, Gabriel	Gallart García, Joan
Ferré Pla, Ramon	Gallart Vidal, Antoni
Ferré Valls, Pere	Gallego Menéndez, Pedro
Ferrer Girona, Modest	Gallego Pérez, Pedro
Ferrer Pla, Josep	Gallissà Figueras, Josep
Figuerola Castellet, Josep	Galliza Figueras, José
Figuerola Sanabra, Juan	García Cremades, Manuel
Filella Rosell, Pere	García Garleano, María
Floresví Garreta, Josep	García González, Eugenio
Folch Arnabat, Pere	García Jornet, Adolfo
Folch Pujol, Josep	García Monsonis, Francisco
Fons Rius, Joaquim	García Pérez, Carlos
Font Planas, Joan	García Pujol, Josep
Font Torres, Josepa	García Sarabia, Gonzalo
Foraster Expósito, Esteban	García Soto, Tomás

García Torrecilla, Matilde	Gómez Quijarro, José
Garriga Sans, Josep	Gómez Soso, Antonio
Gascón Herrero, José	Gomis Garriga, Valentín
Gaspar Arnau, Josep	Gonvea Álvarez, Francisco
Gavaldà Sales, Joan	González Arbiol, José
Gavilán Gil, María Francisca	González Castellón, Pedro
Genovés Salvadó, Maria	González Fernández, Rafael
Gervant Gombau, Joana	González Lasasosa, Carmen
Giménez Batista, Dolores	González Manjó, Jacinto
Giménez Cervelló, Jaume	González Martínez, Francisco
Giménez de la Orden, Adolfo	González Quevedo, Pedro
Giménez García, José	González Román, Alonso
Giménez Guardiet, Joan	González Vila, Carmen
Giménez Guardiola, Jesús	Gorchs Solá, Jaume
Giménez Manzanera, Antonio	Gorga Artigues, Ramon
Giménez Roig, Francisco	Gou Gussó, Amat
Giné Pallejà, Bonaventura	Granada Costa, Juan
Ginés Ferraté, Valentín	Granell Pardo, Esteban
Girao Araguema, Catalina	Grasses Canellas, Salvadó
Gispert Comas, Baldomero	Grau Bofarull, Isidre
Godall Blanch, Marcel·lí	Grau Brull, Marc
Godall Forcadell, Mercè	Grau Mondet, Maria
Godía Godía, Antonia	Grijalba Carreras, Jesús
Gómez del Campillo, Diego	Guardiola ..., Joan
Gómez Galindo, ...	Guardiola Gil, Joan
Gómez Pérez, Ana	Guareño Manzano, Juan

Guarri Pérez, Alfredo	Jané Riba, Lluís
Guasch Balas, Maria	Jener Oller, Maria
Guasch Gavaldà, Manuel	Jiménez Jiménez, Francisco
Guasch Hernández, Tomàs	Joanpere Iglesias, Simeó
Guasch Llorian, Hugo	Jofre Marimón, Jaume
Guasch Llorian, Manuel	Jones ..., W.
Guasch Llorian, Oscar	Jordana Alis, Rosa
Güell Mañé, Paquita	José Alberich, Cecili
Guinovart Calull, Joan	José Ferré, Antoni
Gutiérrez Machín, Lorenzo	José Molins, Francesc
Gutiérrez Ribera, Agustín	Jou Gussó, Amat
Hedrosa Fernández, Natalio	Jové Mallafré, Pere
Herdujo Giménez, Juan	Juan Mollá, Rafael
Hernández Vallestrín, Ángel	King ..., I.
Horts Minguet, Ramon	Klert ..., X
Horts Serra, Ramon	Lacambra Abelló, José
Huguet Jordà, Elvira	Lamelia Rescano, Mariano
Huguet Rodríguez, Maurici	Larios Manas, Antonio
Illas Bardalet, Emili	Las Bitria, Antonio
Imbernón Martínez, José	Latorre García, José Gregorio
Inglés Marmany, Joan	Leal Leal, Antonio
Irure Isturia, Domingo	León Pacheco, Diego
Isla Sanz, Lorenzo	Lezcano Alberca, Tadeo
Ivarz Ivarz, Tomàs	Lillo Arco, Encarnación
Jaime Castelló, Eugeni	Liñan Piñol, Francesc
Jané Bricollé, Casimir	Llaberia Roig, Josep Maria

Lladó Candela, Josep	Mañé Torroja, Manuel
Llamazares García, José María	Marca Guasch, Josep
Llanos Gallego, Pedro	Marcial Díaz, Félix
Llobet Llobet, Francesc	Marco ..., Antonio
Lluís Gavarda, Joan	Margalef Múria, Joan
Lobo Asensi, María Luisa	Margalef Sastre, Josep Maria
Loco Aller, Miquel	Marín Barbé, Antoni
López Álvarez, Antonio	Marqués Cobos, Matilde
López Añanos, Mariano	Márquez Rendo, Jacinto
López Calvé, Cándido	Marró Forés, Joan
López Cesta, Antonio Máximo	Martí Álvarez-Campana, Carlos
López Muriano, José	Martí Aymerich, Andreu
López Polo, José	Martí Bel, Vicenç
Lorenzo Hernández, Facundo	Martí Salas, Jordi
Lou Fleta, Pere	Martín Rodríguez, Alonso
Lozano Muñoz, Antonio	Martín Sans, Emerciano
Lozano Parejo, Vicente	Martínez ..., Lucas
Lucas Rangel, Carmen	Martínez Aroca, José
Macario Primor, Manuel	Martínez Beltrán, José
Magg ..., J.S.	Martínez Devesa, Jaime
Maidéu Caballé, Pere	Martínez Gango, Julián
Maidéu Caballé, Salvadó	Martínez González, José
Malet Almenara, Josep	Martínez González, Juan
Manlleu Benaiges, Tomàs	Martínez Macián, Dolores
Mañé Torroja, Joaquim	Martínez Pérez, José
Mañé Torroja, Laura	Martínez Salplana, Antonio

Martínez Simón, Braulio	Mesón Yuste, Felipe
Martínez Zaplana, Antonio	Mestres Vallés, Pere
Martorell Andreu, Joan	Mestres Peña, Lennin
Martorell Ferré, Lluís	Mfesser Cardinaux, Enric
Martorell Ferré, Pere	Mila Llopart, Josep
Mas Alabau, Antoni	Millán Aloza, Francisco
Mas Xipell, Bernat	Mina Alaya, Francisco
Masalles Vallés, Joan	Miñana Català, Jesús
Masip Fernández, Ricard	Mir ..., Jaume
Masip Pàmies, Josep	Mira Martínez, Antonio
Masip Piqué, Josep	Miralles Redó, Blai
Masip Sas, Joan	Mirete Perales, Román
Masquef Ferré, Josep	Miró Alegret, Josep Maria
Matamoros Villaví, Dolores	Miró Ramos, Miguel
Matamoros Villaví, María	Miró Soler, Josep María
Mateu Mateu, Joan	Miró Solsona, Ramon
Mateu Roig, Teodor	Mirón Prunés, José
Matsen ..., C.	Mitjans Torreguitart, Edibert
Maura Sampedro, Daniel	Molina Luque, Andrés Avelino
Maurell Bonmasip, Pere	Molina Piquer, Juan Bautista
Melich Rull, Josep	Molina Rodríguez, Mariana
Menasanch Espasa, Antoni	Moliné Roig, Salvadó
Menéndez González, Serafina	Moncunill Serra, Josep
Menéndez Sáez, Miguel	Mont Fis, Jaume
Mercadé Llagostera, Josep	Moltalbán Benet, Bernardo
Mesa Parra, José	Montaña Montané, Josep

Montañola Llorens, Antoni	Núñez Alonso, Bernabé
Montava Martorell, Joan	Ochoa Quero, Rafael
Montferde Mancio, Honorato	Oitzer ..., José
Montguió Fonts, Francesca	Oliva Anguera, Cosme
Mora Nibera, Tomàs	Olivé Cubells, Joan
Moragas Hernández, Joan	Olivé Salvany, Camil
Moragas Martí, Antoni	Oliver Vélez, José
Morato Macho, Alberto	Olmos Serrano, Martín
Morella Encina, Luís	Orca Verjillo, Francisca
Moreno Casasola, Luís	Ordóñez Capdevila, Valero
Moreno Díaz, Soledad	Ortiz Pastor, Julián
Moreno Fumadó, Agustín	Osa Ponza, Ramón
Moreno Gambero, Cristóbal	Overo..., Sebastián
Moreno Gómez, Pedro	Padell ..., Miquel
Morillo Martínez, Ana	Pagès Blanch, Joan
Mullholand ..., Joan	Palau Domènech, Joan
Muñoz García, Inocencio	Pallarés Abella, Joan
Muñoz Motilla, Florentino	Pallarés Dalmau, Josep
Mur Arnau, Josep	Pallejà Compte, Josep Maria
Nabalón Martínez, Jesús	Pàmies Cubells, Joan
Navarro ..., Juan	Panades Tarré, Josep Maria
Negre Gertrudis, Josep	Paranelo Ruiz, Josefa
Nielfa Donoso, Eugenio	Pardo Sabater, Miguel
Nieto Martínez, Pedro	Paredes Casaprima, Josefa
Nogueras González, Isabel	Paredes García, José
Nuet Rovira, Miquel	Parera Constantí, Antoni

Parlé ..., Josefina	Plaza Palacin, Avelino
Pascual Mestres, Ángela	Plaza Sánchez, Juan
Pascual Rodríguez, Daniel	Pocarull Llord, Damià
Pascual Rubio, Amparo	Pomerol Carrete, Francesc
Pastor Figueras, Francesc	Pons Icart, Joaquim
Paules Ubieta, Esteban	Porta Fortuny, Joan
Pellicé Nicola, Josep Maria	Porta Gómez, Carme
Pellicer Puig, Miquel	Poy Biosca, Miquel
Peres Castellón, Diego	Prats Prats, Josep
Pérez Gornals, Prudenci	Prat Tous, Guillem
Pérez Hercajo, Manuel	Prenafeta Solé, Antoni
Pérez Martí, Ricardo	Pruna Corts, Jaume
Pérez Rodrigo, Juan	Puerto Rovira, Consuelo
Pérez-Ojeda Caballero, Fernando	Puerto Rovira, Josefa
Peris Ramon, Agustí	Puerto Rovira, María del Carmen
Perona Giménez, José	Puig Masalles, Manuel
Perrot ..., X.	Puig Oliva, Gerónima
Perulles Domingo, Joan	Pujol Domènech, Josep
Pijoan Mollà, Rafael	Pujol Palau, Francesc
Pijoan Pedrol, Manuel	Quer Boule, Josep
Pijoan Rimbau, Antoni	Queralt Batalla, Magenci
Pintado Arroyo, Sidonio	Queralt Pascual, Pasqual
Piñol Codina, Francesc	Querol Anglès, Josep
Plana ..., Lluís	Quintana Gutiérrez, María
Plana Homalls, Josep Maria	Quiroga Codina, Alejandro
Plana Roig, Antoni	Recasens Oliva, Josep

Reig Cerdà, Salvadó	Rofes Vives, Josep
Reina Soto, Gerardo	Roig Arnabal, Maria
Reñé Dalmau, Jaume	Roig Montguió, Jaume
Reverter Agulló, Núria	Romaní Mas, Manuel
Reverter Beltrán, Ramón	Romano Artieda, Juan
Reverter Vicente, Liberto	Romero Martí, Pedro
Revoltós Martínez, Antonio	Romeu Calvó, Pere
Ribera Calvis, Bartolomé	Romeu Inglès, Domènec
Ricomà Teixidó, Francesc	Ros Panés, Rafael
Rión Rodríguez, Miguel	Rosado de Mena, Manuel
Ríos Iborra, Isabel	Rosell Guasch, Joan
Rius Segarra, Joan	Rovira Solé, Jaume
Rius Segarra, Joan Francesc	Ruano Martín, Marcelino
Rivelles Llavería, Alexandre	Ruasens ..., Martín
Roca ..., Ramon	Rubió Aristain, Marcelino
Roca Drudes, Francisca	Ruell Batllell, Josep Maria
Roca Veciana, Vicente	Ruiz Martínez, Francisco
Roca Vilardell, Joan	Ruiz Pérez, Manuel
Rocavert Pi, Joan	Ruiz Tejada, Fernando
Roch Carles, Joan	Sabando Iglesias, Cecilio
Ródenas Giménez, Herminio	Sabater ..., Teresa
Rodríguez ..., Damià	Sáez Cruz, Carmen
Rodríguez Cano, Antonio	Sagasta Urbiso, Juan
Rodríguez Huerto, Vicente	Sainz Rey, José
Rodríguez Oliva, Juan	Salinas Cava, Juan
Rodríguez Pla, Juan	Salvador Boronat, Josep

Salvanes Rabat, Josep	Sobredo Archel, Ernestina
Samà Icart, Ferran	Solà Serra, Martí
Samper Peris, Josep	Solé Boronat, Josep
Sampere Mas, Manuel	Solé Domingo, Estanislao
Sanabria ..., Felicidad	Solé García, Juan
Sánchez Córdoba, Emilio	Solé Jové, Joaquim
Sánchez Fernández, Juan	Solé Martorell, Rafael
Sánchez García, Andrés	Solé Mestres, Pau
Sánchez Padial, José	Solé Oliva, Francesc
Sánchez Quintana, José	Solé Solé, Joan
Sancho Blasco, Eduardo	Soler Aler, Policarpo
Sanmartín Sanfrancisco, Jaime B.	Sorolla Sans, Gabriel
Sanromà Gabriel, Manuel	Suárez Bisabel, Gregorio
Sans Mercadé, Antoni	Suárez Suárez, Juan
Santarita Blanco, Dorotea	Subirats Ferran, Jaume
Santer García, Andrés	Subirats Ferré, Jaume
Santos Zapatero, Bernabea	Sumoy Poch, Josep
Sanz ..., Francesc	Tarragó Bes, Miquel
Sanz Tornil, Joaquín	Tarza ..., Isidro
Sardà Margalef, Pere	Tatay Navarro, Manuel
Segarra Ferré, Ramon	Taylor ..., Thomas
Serra Bo, Joan	Teixidó Bonell, Francisco
Serra del Amo, Eusebio	Teixidó Bonell, Josep
Serra Fillet, Bonaventura	Teixidó Gavaldà, Josep
Serres Lorán, Daniel	Tobías Baila, Francisco
Simsi ..., Martiniano	Toldrà Rodón, Bonaventura

Tomàs Bartomeu, Joan	Valentín Moreno, Carlos
Tomàs Ferret, Pere	Valero Tortosa, Pascual
Tomás Martínez, Cayetano	Vallejo ..., Baltasar
Tomàs Torrent, Josep	Vallés Cunillera, Martí
Tormo Lobera, Luís	Vallés Rovira, Avel·lí
Torné Camprubí, Miquel	Vallés Valls, Josep
Torné Mauri, Francesc	Valls Cabré, Washington
Torras ..., Joan	Vallvé Olivé, Josep
Torrente Febricu, Enrique	Vandellós Ciurana, Josep
Torres Escoda, Antoni	Vega Román, Laureano
Torres Español, Magí	Vela Andrés, Juan
Torres Guinovart, Antoni	Velasco Orellana, Francisco
Torres Puig, Josep Maria	Velcher Sendra, Carles
Torres Ripoll, Jaume	Ventura ..., Josep
Torres Simó, Frederic	Vicente Mestres, José
Torroja Barrot, Josep Maria	Vicente Ontià, Ulpiano
Torroja Mas, Ferran	Vidal Calduch, Josep
Torroja Mas, Florenci	Vidal Fortuny, Ricard
Tous Rius, Miquel	Vidal Franqués, Francesc
Turdiu Arnabat, Josep	Vidal Gené, Pau
Tuset Aragonés, Joan	Vidal Miró, Sebastià
Tutusaus Casals, Josep	Vidal Zanuy, Francesc
Tutusaus Guinovart, Antoni	Viela Blanch, Marià
Urpí Inglés, Juan	Vila Bartolí, Frederic
Used Gutiérrez, José Francisco	Vilamasana Cervelló, Antoni
Vadillo Castrillo, María	Vilanova ..., Joan

Vilar Artigas, Carlos
Vilar de Orobio, Manuel
Vilar Espinach, Andreu
Vilaró Franquet, Rafael
Vilaseca Alsina, Isidre
Vilaseca Porta, Josep
Vilassar ..., ...
Vilella Gomella, Jesús
Villar García, Dámasa
Virgili Cardona, Joaquim
Vives Massana, Francesca
Vivó Alberti, Ramón
Vizcarro Brull, Manuel
Walker ..., J.
Welsk ..., C.
Xerta Marsall, Josep
Zamora Carrillo, Juan
Zaragoza Lima, Josep

Annex 2. Quadre de classificació i inventari de l'Arxiu Digital

ARXIU	SIGNATURA DIGITAL
AHN	La pròpia de l'arxiu
AHSPT	<p>Registre d'Entrada i Sortida de Malalts: de 1-c44-650 a 14-c44-650</p> <p>Dietari d'Enterraments (1933-1943): de 1-2725-150 a 209-2725-150</p> <p>Dietari d'Enterraments (1944-1966): de 1-2706-141 a 44-2706-141</p> <p>Registre Antic de Nínxols de Lloguer: de 1-3282-172 a 6-3282-172</p> <p>Registre nínxols de lloguer de les seccions 3, 4, 5 i 6: de 1-1713-96 a 13-1713-96</p> <p>Autoritzacions del Vicari General i la <i>Jefatura Provincial de Sanitat</i> per al Trasllat de Restes: de 1-2037-104 a 3-2037-104</p>
AAPT	Registre Civil. Actes de Defunció: de 1-03-1-1937 a 6-03-41-1955
AJPI	Expedients Bombardejors: de 1-JPI-1937 a 19-JPI-1939

Quadre de classificació / inventari dels documents digitalitzats. Elaboració pròpia.

Annex 3. Recull fotogràfic

Plànol actual del cementiri de Tarragona, amb les localitzacions dels espais treballats en aquesta recerca.

A dalt, ossera localitzada a la Illa de sant Llätzer. A sota, Ossera situada entre les illes dels sants Llätzer i Andreu. Cementiri de Tarragona.

Visió lateral i frontal de la fossa comú no identificada. Cementiri de Tarragona.

Inscripció a la part del darrere de la creu que presideix la parcel.la Militar. Cementiri de Tarragona.

Annex 4. Base de dades

Pel seu contingut, la base de dades ha estat entregada a banda.

-----.